

ROZHLADY

MILO URBAN AKO ŠÉFREDAKTOR *GARDISTU*

TAMARA JANECOVÁ

JANECOVÁ, T.: Milo Urban and the Gardista Daily. *Vojenská história*, 2, 22, 2018, pp 145-168, Bratislava.

The contribution is aimed at providing an analytical and interpretation reflection of the selected editorials of Milo Urban, the author working in 1940-1945 as the Editor in Chief of the Gardista Daily. The selection of texts correlates with the points of the charge in the criminal case against Urban for the crime of collaboration in 1947 and at the same time illustrates his opinions on the ongoing war conflicts and the participation of Slovakia in it. The editorial analysis consists of three parts representing the key points in Urban's journalistic strategy as a part of enforcing the period discourse conformable with the politics of the war Slovak Republic: opposition, unification, consolidation. The study also introduces the historical and cultural events making up the scene of Urban's journalistic activities in the 1920's to 1940's along with the circumstances relating to Urban's lawsuit.

Military history. Slovakia. World War 2. Milo Urban – Editor in Chief of the Gardista Magazine, propaganda, discourse, ideology.

Milo Urban patrí medzi najvýznamnejších slovenských spisovateľov medzivojnového obdobia. Do našej histórie sa nezapísal len ako predstaviteľ mohutnej línie lyrizovanej prózy¹ prvej polovice 20. storočia a ako výnimočne talentovaný prozaik. Zaradil sa medzi umelcov so „schizofrenickým postavením“ v rámci slovenskej spoločnosti, ktorí „museli riešiť dilemu medzi humanistickou stránkou svojej umeleckej tvorby a medzi svojou politickou, z morálneho hľadiska neraz veľmi pochybnou angažovanosťou v prospech totalitného štátu.“² Realizoval sa nielen v literárnej sfére, ale zastával aj post kultúrneho činiteľa počas obdobia Slovenskej republiky, v rokoch 1940 – 1945 bol hlavným redaktorom denníka *Gardista*. Táto skutočnosť je vo vedeckej obci dobre známa, jej výskum však väčšinou vychádza z ľubovoľne zostavených výberov článkov spomínaného periodika buď písaných samotným spisovateľom alebo článkov publikovaných počas jeho redaktorskej činnosti. Ďalším zdrojom pri skúmaní autorovho pôsobenia v danom období sú jeho spomienkové knihy – *Kade-tade po Halinde* (1992), *Na brehu krvavej rieky* (1994) a *Sloboda nie je špás* (1995), v ktorých si prozaik spomína na svoje životné zážitky aj v rokoch existencie Slovenskej republiky. Výskumom týchto memoárov sa podrobnejšie zaoberal literárny historik Karol Csiba, podľa ktorého sa „Urban nesnaží

¹ V rámci tejto línie Milo Urban na jednej strane nadviazal na dedičstvo realizmu najmä prostredníctvom tradičnej dedinskej tematiky, no na druhej strane ju obohatil o psychologickú motiváciu v pláne postáv spätú s iracionalizmom a dejovú dramatickosť. Využívaním prvkov poetiky expresionizmu na rovine výrazu, modernistickou koncepciou človeka a lyrizáciou epiky predznamenal svojou tvorbou autorov naturizmu, v ktorom vyvrcholili lyrizačné tendencie vo vývine slovenskej prózy v 40. rokoch minulého storočia.

² KAMENEC, Ivan. Slovenská spoločnosť v rokoch 1939 – 1945. In *Slovensko v 20. storočí. Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava : Veda, 2015, s. 205.

získať post, bezohľadne priameho kritika (sebakritika), na čo by mu stačilo postavenie predvojnovkej literárnej autority a bezprostredne zainteresovaného svedka. Namiesto toho si vyberá spôsob salónneho glosovania vlastného života, v ktorom je dôležitý odstup od každej situácie. (...) Celkom inú podobu autorského subjektu a pravdepodobne iný príbeh M. Urbana ponúka pohľad na jeho konkrétne pôsobenie v redakcii denníka Gardista (...)“³ K podobnému záveru o diskrepancii medzi Urbanovým novinárskym pôsobením a výpovedným obsahom spomienkových kníh prišiel aj historik Ivan Kamenec, ktorý na margo knihy *Na brehu krvavej rieky* poznamenal, že „je to pohľad interesantný, približujúci viaceré historické detaily, osudy, osobnosti, no zároveň prinášajúci aj určité sklamanie, pokiaľ historik očakáva od vynikajúceho autora, akým nesporne M. Urban je, hlbšie načretie do problému neustále sa vynárajúcemu v moderných slovenských dejinách: intelektuál, umelec v aktívnej politike, osobitne jeho angažovanosť v rámci nedemokratických totalitných režimov.“⁴ Súvisí to s literárnym žánrom, ktorý si spisovateľ vybral ako médium sprostredkovania – memoáre sú determinované dôrazom na subjekt a jeho výpoveď o tematizovanej skutočnosti je limitovaná vlastnou životnou skúsenosťou a perspektívou. Autor sa vo svojich spomienkových knihách dištancuje od politiky a ideológie, hoci v období 20. – 40. rokov pôsobil vo viacerých politicky exponovaných periodikách. V týchto časoch to nebolo nič výnimočné, platí, že „viacerí umelci a poprední publicisti prijali – spravidla viac z existenčných pohnútok, než z presvedčenia – rôzne finančne výhodné politické a úradnícke funkcie v administratívnej štruktúre štátu. Stali sa diplomatmi, snemovými poslancami, členmi Štátnej rady, funkcionármi ľudáckych stranických organizácií, vedúcimi redaktormi vládnej tlače (...)“⁵

Urbanova novinárska kariéra sa začala v apríli roku 1921, keď sa stal na odporúčanie Karola Sidora členom redakcie časopisu *Slovák*. Urban mal vtedy 16 rokov. O tomto období v jeho spomienkach „rezonuje na viacerých miestach jeho odmietnutie aktívne participovať na vtedajšom politickom živote, ktorého význam relativizuje, resp. zľahčuje (...) ale pripúšťa svoju pozíciu pozorovateľa domáceho poprevratového politického súperenia politických strán a ideológií (...)“⁶

O štyri roky neskôr Urban nastúpil do nového denníka *Slovenský národ*, ktorého vznik sa spájal s krízou v ľudáckom tábore v súvislosti s prvou kauzou Vojtecha Tuku. Periodikum *Slovenský národ* viedol Jur Koza-Matejov⁷ patriaci k staršej ľudáckej generácii kritizujúcej pozície, ktoré Tuka získal v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Materiálna podpora týchto novín je diskutabilná, Pavol Parenička uvádza: „Všeobecne sa tvrdilo, že Slovenský národ podporujú vládne centralistické kruhy, finančné injekcie im údajne poskytoval Vavro Šrobár, ba šušľalo sa aj o podpore jedného z hlavných

³ CSIBA, Karol. Subjekt ako obraz svedectva doby. In TARANENKOVÁ, Ivana (ed.). *Možnosti autobiografickosti*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2013, s. 135.

⁴ KAMENEC, Ivan. Urban, M. Na brehu krvavej rieky. In *Historický časopis*, roč. 43, 1995, č. 3, s. 589-590.

⁵ KAMENEC, ref. 1, s. 204.

⁶ CSIBA, Karol. K čítaniu druhého diela memoárov Míla Urbana. In *Slovenská literatúra*, roč. 63, 2016, č. 6, s. 469.

⁷ V periodiku *Slovák* účinkoval najmä ako autor politických úvodníkov. Na protest proti irendentistickým silám okolo Vojtecha Tuku, ktoré spôsobili rozkol v roku 1925, odišiel z redakcie *Slováka* a založil denník *Slovenský národ* (pravdepodobne s podporou vládnych kruhov). V týchto novinách sa usiloval o modernú nadstranícku žurnalistiku, v ktorej väčšinou útočil na Tuku a jeho promad'arskú orientáciu. Jeho pokus o založenie opozičného krídla v HSĽS sa skončil neúspešne. Ideovo stál na pozíciách autonomizmu v rámci jednotného československého štátu. Pozri: VALENTOVIČ, Štefan. *Slovenský biografický slovník (od roku 833-1990)*, K-L. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 218.

politických reprezentantov Pražského hradu, Edvardovi Benešovi, aby centralisti prostredníctvom tohto časopisu rozvrátili ľudovú stranu.⁸ O pár dní na vznik tohto nového denníka negatívne zareagoval predseda Ľudovej strany Andrej Hlinka a obvinil vedúceho redaktora *Slovenského národa* zo zrady. Medzi redakciami ďalej prebiehala „permanentná konfrontácia, ktorá mala viditeľne politický rámec.“⁹ Od roku 1927 *Slovenský národ* ďalej nevychádzal, Urban potom už v januári 1928 prešiel do redakcie *Slováka*, „s ktorou mal pred časom bojovať.“¹⁰

V 30. rokoch Urban nadviazal publicistické kontakty s časopisom *DAV*¹¹. Karol Csiba v článku *Medzi Živým bičom a Gardistom* analyzuje niekoľko Urbanových textov z tohto obdobia, ktoré deklarujú spisovateľovu myšlienkovú identifikáciu s ideologickým zameraním *DAV*u, a to najmä v bodoch, že literatúra by mala byť revolučná, mala by sa opierať o reálny život na Slovensku, ktorého základ vidí v triede roľníkov a robotníkov. Spochybňuje existenciu slovenskej inteligencie, ktorú skôr považuje za odraz cudzích, nepriateľských kultúr.¹² Známosti s davistami Urbanovi pomohli aj v súdnom procese v roku 1930, keď bol obžalovaný na základe svojho článku *Pozor na šable!* zo *Slováka* (27. 6. 1929). Tento text považovalo Štátne zastupiteľstvo za naplnenie skutkovej podstaty zločinu výzvy na trestné činy – neplnenie branných povinností a navádzanie na dezerciu. Urbanovi hrozil trest väzenia v trvaní od 6 mesiacov do 5 rokov. V tomto procese ho zastupoval Vladimír Clementis. Krajský súd vydal oslobodzujúci rozsudok, na čo sa Štátne zastupiteľstvo odvolalo na Vrchný krajský súd. Ten však prvý rozsudok potvrdil.¹³

Spolu s ľavicovými spisovateľmi podpísal v roku 1931 rezolúciu proti masacre robotníkov Košútoch a v roku 1936 rezolúciu Kongresu slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach proti nastupujúcemu fašizmu.¹⁴ V 30. rokoch vyšiel v českých *Lidových novinách* článok o prejave slovenských spisovateľov o udalostiach v Rakúsku: „Četní slovenští spisovatelé a umělci, mezi nimi Josef Gregor Tajovský, Milo Urban, Petr Jilemnický, vydali o událostech rakouských společný projev, v němž protestují proti metodám politického boje, jichž se užilo v Rakousku. V projevu vyzývají se všichni významnější činitelé v pracující inteligenci, aby bránili lidstvo proti postupující reakci a zúčastnili se protestů a akcí na podporu a záchranu dělnictva v Rakousku. Projev končí se větou: Boj proti cizímu fašismu je i bojem proti nebezpečí fašismu ve vlastní zemi.“¹⁵

V novembri roku 1940 sa Urban stal šéfredaktorom denníka *Gardista*. Predchádzalo

⁸ PARENÍČKA, Pavol. Milo Urban ako redaktor a novinár. In *Biografické štúdie* 22. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 134.

⁹ CSIBA, ref. 5, s. 475.

¹⁰ CSIBA, ref. 5, s. 476.

¹¹ Časopis komunistickej orientácie, zameraný na umenie, politiku a literatúru. Vychádzal v rokoch 1924 – 1926, 1929 a 1931 – 1937. Na jeho vydávaní sa podieľali najmä Vladimír Clementis, Laco Novomeský a Eduard Urx. Literatúre sa venovali hlavne prvé ročníky časopisu, neskôr sa ťažiskovými témami stali politické otázky súvisiace s cieľmi komunistickej strany, ako otázky triedneho boja, hospodárskeho stavu buržoáznej spoločnosti, propagácia života v ZSSR, boj proti fašizmu, atď. Pozri: ŠPAČEK, Jozef. DAV. In MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovatelův*. Bratislava : Kalligram, 2005, s. 123.

¹² CSIBA, Karol. Medzi Živým bičom a Gardistom. In *Slovenská literatúra*, roč. 62, 2015, č. 5, s. 430.

¹³ PARENÍČKA, ref. 7, s. 136-137.

¹⁴ HAMADA, Milan. K svetonázoru Mila Urbana. In *Biografické štúdie* 22. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 125.

¹⁵ *Lidové noviny*, 18. 2, 1934, s. 4.

tomu stretnutie kultúrnych pracovníkov v Tatranskej Lomnici 31. 8. 1940¹⁶, na ktorom sa zúčastnil spolu s Tidom J. Gašparom, Valentínom Beniakom, atď. a podpísal tzv. Lomnický manifest, podľa ktorého sa slovenská kultúra mala orientovať na nemecký národný socializmus. Iniciátor tohto stretnutia, Alexander Mach, zohrával „dôležitú úlohu pri politickom korumpovaní a následnom morálnom kompromitovaní viacerých slovenských kultúrnych činiteľov“¹⁷. Podobne tomu bolo aj v prípade Urbanovho obsadenia postu vedúcej pozície v *Gardistovi*. Macha mohla motivovať perspektíva, že by sa „vynikajúci spisovateľ mal stať zárukou úrovne denníka a zároveň mal Hlinkovej garde, strácajúcej v očiach obyvateľstva prestíž, pomôcť k akceptácii jeho strany.“¹⁸

Interpretácie okolností, za akých k tomu došlo, sú rôzne. Editor Urbanových memoárov, Ján Medveď, uvádza, že spisovateľ „nedobrovoľne sa stal šéfredaktorom režimistického časopisu Gardista“¹⁹. Zmienka o Urbanovom prestúpení zo *Slováka* do *Gardistu* sa nachádza aj v súkromnom liste redaktora *Slováka*, Vojtecha Straku, adresovanom Karolovi Sidorovi: „Na Mila Urbana robili najostrejší tlak, aby odišiel za šéfa. Nechcel ísť za žiadnu cenu. Potom však prišiel rozkaz od Tuku, ktorý mu zdelil osobne jeho excelencia Mach, keď ležal chorý, v horúčke. Má totižto vred na dvanástorníku a zastaralý zápal slepého čreva.“²⁰

Sám Urban vo svojich memoároch, hoci v nich často bagatelizuje svoju participáciu v udalostiach obdobia SR, uvádza prozaickejšiu verziu prestúpenia do spomínaného denníka: (O Machovi) „Začal ma presviedčať: poukazoval na plagiáty nášho verejného života, na potrebu oživiť ho zdravšími, pokrokovejšími myšlienkami. Lichotil mi, zvädzal ma pekným platom, no a ja... Darmo. Medzi jeho argumentmi sa našli i také, ktoré mi prichádzalo akceptovať. Áno. Moje dni v Slováku sú vlastne spočítané. Prezident Tiso ma prv-neskôr zbada, a iste nebude trpieť, aby v jeho orgáne mátal akýsi Sidorov pohrobok (...) A tak sa stalo, že som Machovým argumentom nakoniec podľaľhol. Reku, dobre.“²¹

Po tomto „podľahnutí“ Urban pôsobil na poste šéfredaktora v období 1. 11. 1940 – 30. 3. 1945, jeho aktivity predstavujú oblasť nášho záujmu. Táto štúdia vznikla s ambíciou prispieť k historickému výskumu obdobia Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945 a k spisovateľovej biografii. Ponúkame analýzu ideových okruhov 15 Urbanových úvodníkov *Gardistu* a jeden článok v časopise *Náš boj*. Tieto texty predstavujú hlavný dôkazový materiál v trestnej veci proti Urbanovi pre zločin kolaborantstva z roku 1947²².

K štúdiu prikladáme 6 Urbanových úvodníkov v plnom znení. Daný výber zodpovedá jednotlivým bodom obvinenia, na základe ktorého bol Milo Urban odsúdený s dôrazom na texty obsahujúce spisovateľove stanoviská k prebiehajúcemu vojnovému konfliktu a účasti Slovenska na ňom.

Urban bol obvinený podľa § 3 Nariadenia Slovenskej národnej rady zo dňa 15. mája

¹⁶ V súvislosti s nemecko-slovenskými rokovaniami v Salzburgu v roku 1940 v SR zosilnelo propagovanie ideológie národného socializmu. Na podnet vtedajšieho ministra vnútra Alexandra Macha sa v Tatranskej Lomnici stretli predstavitelia slovenskej kultúrnej elity. Výsledkom stretnutia bol Lomnický manifest, podpísaním ktorého sa aktéri stretnutia prihlásili k národnému socializmu. Pozri: ROGUEOVÁ, Jaroslava. Lomnický manifest. In ROGUEOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 192-194.

¹⁷ KAMENEC, ref. 1, s. 204.

¹⁸ SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 - 1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, s. 293.

¹⁹ MEDVEĎ, Ján. Edičné a bibliografické poznámky. In URBAN, M. *Na brehu krvavej rieky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 231.

²⁰ Slovenský národný archív v Bratislave, fond Karol Sidor, škatuľa (ďalej šk.) č. 6, list Vojtecha Straku Karolovi Sidorovi z 5. novembra 1940.

²¹ URBAN, Milo. *Na brehu krvavej rieky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 68-69.

²² Štátny archív v Bratislave (ďalej ŠA Bratislava), f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva.

1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва²³. Uvedený paragraf mal nasledujúce znenie:

„Kolaboranti.

a) Kto akokoľvek napomáhal činnosť fašistických okupantov alebo domácich zradcov, s nimi spolupracoval s úmyslom napomáhať nemecké vedenie vojny, alebo poškodil vojnové úsilie Zväzu sovietskych socialistických republík a spojencov, ako aj oslobodenecký boj slovenského národa, alebo

b) kto nariadil, organizoval alebo horlive vykonával perzekúciu demokratických a protifašistických osôb a organizácií pre ich politickú činnosť, kto spôsobil druhému protiprávnu ujmu pre jeho rasovú, národnú, náboženskú alebo politickú príslušnosť a pre protifašistické presvedčenie, alebo kto nariadil alebo horlive prevádzal vysťahovanie slovenských ľudí do cudziny, do zaisťovacích táborov alebo na prácu v prospech nemeckého vedenia vojny, alebo

c) kto ako príslušník fašistických organizácií alebo za použitia politického vlivu obohatil sa na úkor druhých občanov, alebo kto za spolupráce s nemeckými alebo maďarskými okupantmi alebo domácimi zradcami alebo za využitia vojnových pomerov sa neprimerane obohatil, alebo

d) kto ako významný činiteľ verejného, politického, hospodárskeho alebo kultúrneho života dával svoje služby k dispozícii okupantom alebo fašistickému režimu, aby tým pomáhal tento režim budovať, udržiavať a utrpenia slovenského národa predlžovať, alebo

e) kto činnosť kolaborantov [písm. a) - d)] verejne propagoval alebo schvaľoval, potresce sa trestom na slobode do 30 rokov, za priťažujúcich okolností trestom smrti.”

Okresný ľudový súd v Bratislave vyniesol 11. decembra 1947 nad Urbanom rozsudok – vinný. Hlavným predmetným materiálom bolo spomínaných 15 článkov napísaných a uverejnených Urbanom v denníku *Gardista* počas jeho pôsobenia na poste šéfredaktora v období 1. 11. 1940 – 30. 3. 1945 a jeden článok z periodika *Náš boj* z roku 1942, č. 1, ktoré sa stalo „nielen konkurentom *Gardistu* na mediálnom trhu, ale aj tribúnom, radikálnych myšlienok a akousi protiváhou ku konzervativizmu tzv. Tisovej skupiny.“²⁴

Analýzu textov sme rozdelili do troch častí, ktoré sme identifikovali ako hlavné body Urbanovej publicistickej stratégie: opozície, zjednotenie, konsolidácia.

Opozície

Konštitučným prvkom diskurzu, ktorý Milo Urban svojou novinárskou činnosťou spoluvytváral, sú ideové antagonizmy. Ich využívanie je rétoricky účinný postup. Stavia na možnosti ľahkej orientácie vďaka axiologickému zjednodušeniu svetonázorovo protikladných strán. Čitateľovi ponúka možnosť stotožniť sa s „dobrou“ pozíciou a ponúka protiargumenty voči „zlým“ stanoviskám. V totalitných režimoch sú ideové opozície v rámci ideológie formulované radikálne, často čierno-bielou optikou. V nasledujúcej časti sme sa zamerali na analýzu Urbanových úvodníkov so zameraním na určenie dominantných ideových opozícií.

Vo svojej obhajobe k článku *Vždy o krok ďalej*²⁵ autor uvádza: „Na okolnosti, za ktorých som tento článok napísal a uverejnil, sa nepamätám, ale písal som ho podľa všeobecných úprav, ktoré som mal od vtedajšieho hl. veliteľa HG A. Macha.“²⁶ Identifikácia prvků

²³ Nariadenie Slovenskej národnej rady zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва. Sbiernka nariadení Slovenskej národnej rady. Ročník 1945. Čiastka 7, vydaná 23. mája 1945, s. 42-46.

²⁴ SOKOLOVIČ, ref. 17, s. 292-293.

²⁵ URBAN, Milo. Vždy o krok ďalej. In *Gardista*, roč. 4, 1942, č. 162, 19. 7., s. 1.

²⁶ ŠA Bratislava, f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva. Zápisnica,

slovenskej mentality spočívajúceho v pasivite, v Urbanovej verzii expresívne vyjadrené ako „*otrockosti*“, je zámienkou načrtnutia cesty, ako tento nedostatok prekonať. Najprv uvádza kontrastne vyjadrené „nesprávne“ možnosti: izolacionizmus a slovanskú spoluprácu. Prvé východisko predstavuje slepú uličku uzatvorenia sa do seba, ktoré má viesť k zaostalosti; ako druhú potenciálnu zlú voľbu Urban načrtáva existenciu Slovenska v bližšie neurčenom slovanskom zväzku, v ktorom by Slovensko hralo druhoradú úlohu v podobe „*vysunutého bunkru na križovatke európskych ciest*“.

Obe cesty predostiera s cieľom, aby ich sentenciózne zavrhol ako neprípustné. Urban sa rád vyjadruje pôsobivo, vo svojich článkoch využíva antropomorfizované metafory štátu ako fyzického tela, hovorí o „*národnom organizme*“²⁷, ktorého by nesprávne rozhodnutie priviedlo k fyzickému zániku: „*Izolácia by nás zadusila a v strážnici by sme vykrvácali*.“ Využívaná obraznosť má jednak expresívnu funkciu, svojou štylistickou výraznosťou púta na seba pozornosť, zároveň slúži na zjednodušenie percepcie abstraktných myšlienok ich skonkrétňením, obzvlášť použitím metafory (ľudského) tela.

Urban uvádza dané hypotetické možnosti ako zámienku argumentácie v prospech spolupráce s Nemeckom, ktorú ponúka ako jedinú možnosť prekonania spomínaného otroctva. Variant kooperácie je formulovaný jednak vágne ako úloha, ktorá je Slovákom daná poslaním v rámci európskeho spoločenstva, minulosťou, prítomnosťou i budúcnosťou a kultúrnou orientáciou, taktiež ako nediskutovateľný fakt, pretože „*kto by nás zvädzal na nejakú inú líniu, je alebo blázon alebo záškodník, s ktorým škoda hovoriť, ktorý patrí alebo do blázince alebo za mreže*“.

Aj úvodník *Budujeme cesty*²⁸ Urban podľa vlastných slov „napísal na priamy príkaz vtedajšieho hl. veliteľa HG Macha“²⁹. Postavil ho na rade niekoľkých výrazných opozícií, ktorým dominuje protiklad minulosti a budúcnosti. Kým minulosť Urban stavia do negatívnej pozície vyjadrovanej, podľa svojej obyčaje, často expresívnymi metaforami s fyzickým, organickým atribútom – spomína „*zhnité liberalistické dedičstvo*“, obdivuje „*hrdinský boj Španielska s vnútornou nákazou*“, konštatuje, že logika minulosti „*zdochýňa*“, patrí do „*hrobu starého sveta nenávisť*“.

Budúcnosť je oproti tomu stváňovaná v pozitívnych aspektoch ako rajský časopriestor mieru a harmónie, ktorého existenciu zaručí národnosocialistické zriadenie. Podľa Urbana by sa Slovensko malo v intenciách preklenutia priepasti medzi týmito dvoma pólmi vydať cestou spolupráce s Nemeckom, pričom táto cesta má v článku prívlastky ako európska, kresťanská, spravodlivá. Oprávnenosť tohto slovensko-nemeckého partnerstva má potvrdiť aj jeho historická kontinuita: „*Čo sa týka Nemecka, staré historické cesty štúrovcov nielenže znova ožili, ale sa i rozšírili a prehĺbili*.“ Postava Ľudovíta Štúra, alúzia na skutočnosť, že väčšina našich popredných spisovateľov 1. polovice 19. storočia získala vzdelanie v nemecky hovoriacom prostredí (Ľ. Štúr, M. M. Hodža, A. Sládkovič, S. Chalupka, J. Kalinčiak, atď.) – nie je náhodná. Daná analógia má na emocionálnej úrovni silný presvedčovací potenciál, ktorý umožňuje dominantné pozitívne postavenie skupiny okolo Štúra v slovenskej kultúrnej pamäti, s ktorou Urban pracuje vo viacerých svojich článkoch. Využíva najmä literárnu vrstvu tejto pamäti. Môžeme si to všimnúť napríklad aj v článku *Nebát sa*³⁰. Slovenskú minulosť a negatívny aspekt tradičnej mentalita Slovákov v tomto texte pomenúva tento raz nie ako otroctvo, ale ako „*ustrašenectvo*“

výsluch z dňa 30. 6. 1947.

²⁷ URBAN, Milo. Preporodenie. In *Gardista*, roč. 2, 1940, č. 45, 3. 11., s. 1.

²⁸ URBAN, Milo. Budujeme cesty. In *Gardista*, roč. 3, 1941, č. 222, 28. 9., s. 1-2.

²⁹ ŠA Bratislava, ref. 26, f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva. Zápisnica, výsluch z dňa 30. 6. 1947.

³⁰ URBAN, Milo. Nebát sa. In *Gardista*, roč. 4, 1942, č. 116, 25. 5.–26. 5., s. 1.

a konzervatívnosť, neochotu prijímať nové idey. Patria do rovnakej množiny záporného slovenského dedičstva súvisiaceho s pasivitou. Urban nie je prvým spisovateľom, ktorý zaujímal takýto postoj, hoci v jeho verzii smeruje riešenie k úplne inému záveru, než u jeho predchodcov. Využil však podobné prostriedky.

Slovákom ohnivo vyčítal pasivitu vo svojom básnickom diele napríklad Ivan Krasko, vedúca osobnosť slovenského symbolizmu. V žalmickej básni *Jehovah* vyjadruje lyrický subjekt také rozhorčenie nad nečinnosťou národa, až na neho privoláva krutú pomstu. Krasko tu nadväzuje na Ľudovíta Štúra, keď podobne ako on „vidí hlavnú príčinu nacionálno-sociálnej deficitnosti národa v jeho vlastnej pasivite. V radikálnom postavení otázky sa k *Jehovovi* vynára istá paralela v poslednej vete Štúrovej state *Neopúšťajme sa* z roku 1846: „Národ, ktorý za život svoj všetko, čo je možné, neurobí, neposväťí, neobetuje, ten nie je hoden života, ale hoden – aby medzi iným ľudstvom na hanbu nestál – čím najskoršieho zničenia.“³¹

Urban teda v spodnej línii svojej argumentácie sofistikovane využíva prvky a idey prítomné v slovenskej kultúrnej a literárnej pamäti, čím dosahuje sugestívnosť presvedčania najmä na citovej, iracionálnej úrovni. Riešením tohto problému slovenskej mentality a minulosti má byť prijatie ideológie národného socializmu s cieľom vytvoriť lepšiu budúcnosť pre spoločnosť.

Urban okrem protikladu minulosti a prítomnosti v úvodníku *Budujeme cesty* pracuje aj s opozíciou západ – východ, pričom západná orientácia v jeho chápaní reprezentuje kultúrny, civilizovaný svet a východ je priestorom barbarským, za hranicou, nepriateľským voči kultúre.

Pozíciu Slovenska v rámci týchto mantinelov východu – západu, minulosti – budúcnosti charakterizuje agitačný, pozitívny pátos: Urban v článku vyzýva čitateľov k hrdosti na proneckú orientáciu, zdôrazňuje, že sme boli medzi prvými, ktorí sa ocitli na strane Nemecka. Na margo zdôrazňovania slovenského prvenstva v dobovej tlači píše Ľubomír Lipták, že išlo o ideu „byť v nemeckom tieni aspoň akýmsi prvým podnájomníkom, tragikomické handrkovanie o titul najväčšieho trpaslíka“, čo súviselo s tým, že „proti hrozbe horthyovskej okupácie, ktorá by znamenala hospodársky, národnostný a kultúrny regres Slovenska (...) pokúšala sa hľadať protizbraň aj slovenská vláda. Logika kolaborácie a vazalského postavenia dovedla ju ale k tomu, že účinnú protizbraň videla dlho najmä v tom, predbehnúť Maďarsko v pretekoch o nemeckú priazeň. Práve tak ako za Dunajom aj na Slovensku najmä vďaka jednej časti fašistických vodcov dostávali tieto preteky až groteskný charakter. Domnievali sa totiž, že napríklad slovenskí gardisti, nezatažení, grófskou minulosťou, majú k nemeckým nacistickým, revolucionárom bližšie, že aj preto sa im prizná úloha akéhosi ideologického vzoru vo, veľkonemeckom juhovýchodnom priestore, opretého o nemecké, ťažisko.“³²

Urban vo svojich článkoch podčiarkuje aj to, že slovenská pozícia je na strane európskej a kresťanskej mentality. Názorovi oponenti sú, prirodzene, neeurópski, čo sa v tomto diskurze (hoci nie len v tomto) rovná významu nekultúrni, necivilizovaní, zároveň nekresťanskí, čo je vzhľadom na tradičnú religiozitu slovenskej spoločnosti ťažký biľag.

Celkovo má napätie medzi uvedenými opozíciami ústiť do „rozhodujúceho boja medzi starým a novým svetom“³³. Jednotlivé úvahy odvíjajúce sa od idey tohto zápasu vytvárajú mozaiku Urbanových stanovísk k vojne, a to jednak k prebiehajúcemu vojnovému

³¹ ZAMBOR, Ján. *Vzlyky nahej duše: Ivan Krasko v interpretáciách*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2016, s. 13.

³² LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 188.

³³ URBAN, Milo. Po roku. In *Gardista*, roč. 3, 1941, č. 251, l. 11. , s. 1.

konfliktu a slovenskej účasti na ňom, no zároveň vyjadruje aj postoje k 1. svetovej vojne, napríklad v článku *Európska spolupatričnosť* píše: „Kto mal oči, musel vidieť, kde vedie slepý liberalizmus (...) mohol dôjsť len k jedinému záveru: že cesta, ktorú európskym národom po prvej svetovej vojne nanútili, je cestou cudzou, vedúcou do mravnej i hmotnej skazy. (...) Na základoch, ktoré nám po prvej svetovej vojne všemohúci páni v podobe rozličných zmlúv dali, iné tu ani nemohlo vzniknúť. (...) Európa však z tohto poblúdenia sa spamätala v čase pomerne dosť krátkom. Je to veľká zásluha Nemecka a Talianska, ktoré – zavrhnúc nezdravé tútorstvo – vymanili sa z cudzej duchovnej sféry a podarilo sa im naliať do neskazených európskych srdiec nového ducha.“³⁴ Autor tu uvádza 1. svetovú vojnu ako nevyhnutnú príčinu aktuálnej situácie, pričom ju nešpecifikuje ako nespokojnosť s výsledným územným a mocenským usporiadaním Európy. Ako hlavný nedostatok identifikuje politickú ideológiu víťazných strán. Využíva pritom svoje zvyčajné štylistické charakteristiky, citovo sugestívnu obraznosť biologickkej proveniencie; „slepý“ liberalizmus, „nezdravé tútorstvo“ na jednej strane a implicitne „zdravý“, „jasnozrivý“ nacionalistický radikalizmus na strane druhej.

Urban v rámci obrazu vojny formovaného z ideových pozícií príznačným spôsobom komentuje aj pozíciu Slovenska k uvedenému konfliktu, napríklad v úvodníku *Naše poslanie*: „My sme sa k národnému socializmu hlásili sami a prví po nemeckom národe. Nerobili sme to s konjunkturalizmu, keďže také niečo by nám vôbec nepomohlo, ale z najhlbšieho presvedčenia. Chceli sme sa takto jednak vnútorne preporodiť a jednak hneď na začiatku chceli sme pevne zachytiť to spoločné duchovné vlákno, spoločnú líniu, ktorá má byť základňou a poznávacím znakom nového života v Európe. Sme totiž presvedčení, že bez takejto základne to nepôjde a táto vojna by ani nemala zmyslu, keby sa ona nenašla. Národný socializmus má všetky predpoklady byť takouto základňou (...)“³⁵ Aktívnu slovenskú účasť vo vojne oprávňuje argumentáciou zdôrazňujúcou ideologickú základňu (spoločná línia národného socializmu), ktorá má byť predpokladom šťastnej budúcnosti Európy. Príznaková je Urbanova potreba explicitne konštatovať, že rozhodnutie Slovenska spolupracovať, resp. podriaďiť sa Nemecku, a teda aj aktívne sa podieľať v boji po boku Nemecka, nebolo dôsledkom konjunkturalizmu, čiže zistnej prispôsobivosti okolnostiam, ale výsledkom akéhosi slovenského znovuzrodenia a napojenia sa na „duchovné vlákno“ vedúce k novému životu Európy.

Urban celkovo neprezentuje ani jeden zo svetových vojenských konfliktov ako nástroj uskutočnenia mocenských záujmov, ale ako boj „rozdielných životných koncepcií, ktoré – najmä nášmu kontinentu – majú dať novú tvár. Už ako sú tieto sily formované, aké znaky používajú a akými spôsobmi proti sebe bojujú, na tom nezáleží.“³⁶ Vojna má teda v autorovom ponímaní punc (svätého) boja „dobra a zla“, ktorého ciele ospravedlňujú použitie akýchkoľvek prostriedkov. Násilie je legitimizované, oprávňuje ho ideologickými východiskami.

Zjednotenie

K úvodníku *Čakáme program*³⁷ Urban v obhajobe uviedol: „bezprostredný popud k napísaniu tohto článku dal mi vtedajší min. A. Mach prikazom (telefonicky), aby som v Gardistovi naznačil potrebu zostavenia programu pre naše národné spoločenstvo v duchu zásad vtedy hlásaného národného socializmu.“³⁸ Je venovaný myšlienke

³⁴ URBAN, Milo. Európska spolupatričnosť. In *Gardista*, roč. 5, 1943, č. 147, 29. 6., s. 1.

³⁵ URBAN, Milo. Naše poslanie. In *Gardista*, roč. 4, 1942, č. 38, 15. 2., s. 1.

³⁶ URBAN, Milo. Strach pred revolúciou. In *Gardista*, roč. 3, 1941, č. 12, 16. 1., s. 1.

³⁷ URBAN, Milo. Čakáme program. In *Gardista*, roč. 3, 1941, č. 17, 22. 1., s. 1.

³⁸ ŠA Bratislava, f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva. Zápisnica, výsluch z dňa 20. 6. 1947.

nevyhnutnosti vytvorenia národného programu, ktorému majú dominovať kolektivistické princípy organizácie spoločenského života. Urban túto ideu obhajuje niekoľkými tézami, ktoré spája idea jednoty. Jej absenciou sa vysvetľuje nespokojnosť v spoločnosti, ktorú má vyriešiť práve národný program. Prvou tézou je potreba zjednotenia v zmysle potlačenia záujmov jednotlivcov v prospech národa. Je to tendencia charakteristická pre autoritársky organizované spoločnosti, v ktorých sa individuálna vôľa človeka má podriaďovať kolektívnemu záujmu. Ako píše Igor Baka, súvisí to s predstavami o organizácii štátu vychádzajúcimi z „presvedčenia, že najvyššie dobro pre človeka predstavuje život nekonečného sebaobetovania, prežitý v totálnej a militantnej oddanosti štátu.“³⁹

Urban (osobnú) slobodu spája s atribútmi sebeckosti, deštruktívnosťou vo vzťahu k spoločnosti, kým preferované sú hodnoty obety, disciplíny v zmysle podriadenia sa záujmom kolektívu: „*Váha z jednotlivca prejde na národ, miesto pochybnej, škodlivej slobody musí nastúpiť disciplína, zodpovednosť, obetavosť a – to zas, ako celku, môže nám len osožiť.*“⁴⁰

Naznačuje sa jednak potreba zjednotenia v rámci domácej politickej scény, no aj v oveľa väčších rozmerov, treba „*zbaviť sa škodlivého egocentrizmu a záujmy svojho národa uviesť do rozumného, zdravého súladu so záujmami ostatných európskych národov, aby tak čo najplastickejšie vynikol celkový, jednotný záujem tohto kontinentu.*“⁴¹

Druhou z téz podporujúcich nevyhnutnosť zjednotenia je konflikt dvoch skupín: konzervatívnej a radikálnej. Prvú z nich autor charakterizuje ako „*zahľadenú do minulosti*“ a druhú ako „*majúcu pred očami budúcnosť národa*“. V rámci diskurzu, o ktorom Urban vo svojich úvodníkoch píše, má minulosť záporné hodnotové znamienko, pretože sa spája s odlišnými ideológiami a predstavuje obdobie degradácie a rozkladu národa. Do minulosti Urban umiestňuje aj príčiny súčasného stavu spoločenskej nespokojnosti, ktorú má vyriešiť práve ústredná myšlienka článku, a to vytvorenie národného programu vedúceho k zjednoteniu. Do budúcnosti je projektovaný „zlatý vek“ Slovákov garantovaný národnosocialistickým zriadením.

Potreba zjednotenia sa v Urbanovom chápaní spája aj s predstavou ohrozenia. Je to ďalší jav typický pre totalitné ideológie. Operuje sa s kategóriou strachu zasahujúcou človeka na emocionálnej úrovni. Tento postup sa uplatňuje aj v článku *Budujeme cestu*⁴², kde je prítomný obraz nepriateľa vytvárajúci pocit nebezpečenstva, Urban píše o „*záškodníctve a anarchii, ktorým nič nebolo sväté, ktoré sa v posledných desaťročiach rozrástli do neslýchaných rozmerov.*“ Upokojením a vyriešením situácie neistoty má byť pevný, autoritársky spoločenský systém. V texte je prítomný aj obraz vzťahu Nemecko – Slovensko; Nemecko je v Urbanovom slovníku Veľkonemecká ríša, predstavuje „*mohutné sily*“ disponujúce právom usporiadať európske pomery, a Slovensko voči nemu vystupuje ako mladší brat, prívesok, ktorý sa v tomto vzťahu dobrovoľne a so súhlasom stavia do polohy vďačnej subordinácie.

„*Dusili sme sa vo výparoch nenávisti, v putách bezmocnosti, popudzovaní národ proti národu, tu v mene nejakej hypersuverenity historického alebo ideologického razenia, tam zasa v mene nejakého vyhraneneho a neústupného záujmu. Vyplazovali sme na seba jazyky, cerili zuby, kým neprišiel Adolf Hitler so svojím novým spoločenským poriadkom – národným socializmom – a kým smelou rukou nezačal rúcať tieto nezmyselné*

³⁹ BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava : Vojenský historický ústav v Bratislave, 2010, s. 87.

⁴⁰ URBAN, Milo. *Náš boj*. In *Náš boj*, roč. 1, 1942, č. 1, s. 3.

⁴¹ URBAN, ref. 30.

⁴² URBAN, ref. 25, s. 1-2.

*samovražedné prehrady v spolunažívaní európskych národov.*⁴³ Hitler je tu zobrazený v úlohe záchrancu slovenského národa. Štýl, ktorým je toto presvedčenie vyjadrené, opäť pripomína čosi zo starších vrstiev slovenskej kultúrnej pamäti. Po neúspechu revolúcie v rokoch 1848 – 1849 sa slovenská literatúra dostala do krízy. V tejto situácii vyústil romantizmus do dvoch línií; jedna sa postupne transformovala do realizmu, druhú predstavoval mesianizmus ako viera v predurčenie, vyvolenie istého spoločenstva vo vzťahu k iným spoločenstvám, iracionálne očakávania rýchlej nápravy neuspokojivého stavu sveta, štátu alebo národa prostredníctvom vyššieho zásahu s presadzovaním ideálneho obrazu spoločnosti a mysticky zafarbeným vizionárstvom. Podobne pôsobí Urbanova alegória v článku, pričom v intenciách iracionality stavia na sugestibilité predkladajúc „jednoduché riešenia, využívajúc pri tom overenú skúsenosť, že keď ľudia poznajú riešenie situácie, majú pocit istoty“.⁴⁴

Tendenciu obhajovať podradenú pozíciu Slovenska voči Nemecku charakterizuje Igor Baka nasledovne: „Surový nátlak na slovenskú politickú reprezentáciu sa tak začal interpretovať ako nežištná pomoc, ktorá sa stala stavebným kameňom nemecko-slovenského spojenectva. Ponižujúce postavenie Slovenska ako satelitu Tretej ríše sa zase vysvetľovalo ako ochranný pomer, ktorý je garantom slovenskej slobody.“⁴⁵

Štátnu samostatnosť Urban interpretuje ako výsledok cieľavedomej ambície Slovenska, nie ako produkt medzinárodnej politiky, zdôrazňuje sa idea zjednotenia, kontinuity: „*vdďaka tejto rozhodnosti – podarilo sa nám preplávať cez tieto nebezpečné úskalia k tomu, čo bolo túžbou a tajným cieľom mnohých slovenských pokolení: k našej štátnej samostatnosti,*⁴⁶“ hoci do istej miery pripúšťa (s dávkou štylistického nevku), že patríme medzi štáty, „*ktorým pomáhal na svet Hitler*“.

Konsolidácia

Základnou tézou článku *Strach pred revolúciou*⁴⁷ je obhajoba súčasného spoločensko-politického zriadenia. Urban aj v tomto úvodníku pracuje s protikladom minulosti a budúcnosti, hovorí o potrebe „*odstrániť aj posledné zbytky starého feudalistického a demokratického režimu*“, ktoré identifikuje s Maďarmi a Čechmi. V článku vyzýva k ich potlačeniu a upevneniu národnosocialistického režimu, resp. jeho slovenskej verzii, ako na súde uviedol spisovateľ: „Vety o národnom socializme slovenskom sú napísané v súvislosti so vtedajším ovzduším, keď sa veľa hovorilo a uvažovalo, o tzv. slov. nár. socializme“. Opakujem pri tom, že sám som, ako som už uviedol v predošlej obrane, chápal tento 'slovenský národný socializmus' v duchu slovenskom, t. j. prispôbený našim slovenským pomerom a odchylný od nemeckého národného socializmu.“

Hlavným argumentom podporujúcim daný politický režim je, že „*dokáže upevniť a zabezpečiť našu samostatnosť*“, aj tu sa teda operuje s kategóriou strachu, Urban naznačuje možnosť ohrozenia slovenskej integrity a suverenity. Skutočnosť, že táto suverenita bola už tak obmedzovaná, sa v úvodníku zamlčiava, vyvoláva sa zdanie slovenskej slobody zaručovanej ochranou z nemeckej strany na základe akejsi príbuznosti „*nielen podľa krvi, ale i zmýšľaním*“.

Ako východisko článku *Naše poslanie*⁴⁸ si Urban zvolil vyhlásenie Adolfa Hitlera, ktoré umiestnil do úvodu textu: „*Nežiadam, aby sa národnosocialistické myšlienky*

⁴³ URBAN, Milo. Dobrý príklad. In *Gardista*, roč. 3, 1941, č. 69, 25. 3., s. 1.

⁴⁴ BAKA, ref. 34, s. 92.

⁴⁵ Tamže, s. 86.

⁴⁶ URBAN, Milo. Naš ochranný plášť. In *Gardista*, roč. 4, 1943, č. 228, 3. 10., s. 1.

⁴⁷ URBAN, ref. 32, s. 1.

⁴⁸ URBAN, ref. 31, s. 1.

presadzovali v zahraničí. Lebo ja nie som tu na to, aby som sa staral o šťastie iných národov, ale cítim sa zodpovedný len za svoj vlastný národ.“ Na ploche celého článku sa ďalej pokúša tento výrok zakomponovať do diskurzu slovenského národného socializmu. Uvádza najprv možné interpretácie Hitlerovho výroku, a to, že si Hitler neželá aplikáciu národného socializmu v inonárodnom prostredí a je iba vecou Nemecka. Urban takéto chápanie odmieta a Hitlerov výrok chápe ako jeho dištancovanie sa od zámerného rozširovania ideológie, pretože tá je záležitosťou každého národa. Urban ďalej uvádza dôvody, prečo je potrebné ideológiu rozšíriť a implementovať aj v slovenskom prostredí, podľa svojho zvyku argumentáciu podporujúcu národný socializmus formuluje vágne a obrazne. Uvádza, že len tento politický systém „*je schopný účinne liečiť ťažké spoločenské neduhy chorej Európy*“. Spojenie Slovenska a tejto ideológie pritom komentuje ako úzke, pevné puto: „*My sme sa k národnému socializmu hlásili sami a prví po nemeckom národe. Nerobili sme to z konjunkturalizmu, keďže také niečo by nám vôbec nepomohlo, ale z najhlbšieho presvedčenia.*“

Urbanova obhajoba v súvislosti s týmto úvodníkom znela: (Napísal som ho),aby som zdôraznil, že nemecký národný socializmus nie je vývozným artiklom, že vo svojich úvahách o slovenskom národnom socializme nemusíme sa ho nijako pridržiavať“. Analýza daného úvodníka sa však s touto výpoveďou nezhoduje. Myšlienka, že nie je potrebné pridržiavať sa nemeckého národného socializmu, prípadne, že jeho slovenská verzia sa od nemeckej líši (a to v pozitívnom zmysle), sa v Urbanovom texte nenachádza. Zreteľná je oproti tomu afirmatívna pozícia voči danej ideológii a podpora jej aplikácie na Slovensku.

Miestami sa v Urbanových textoch vyskytuje aj obhajoba koncepcie tzv. menšieho zla vyplývajúca z medzinárodného postavenia Slovenska a jeho mocenskej potencie: „*Nesmieme si myslieť, že iné, väčšie národy budú sa prispôsobovať nám; musíme sa prispôsobovať my, menší. Aj vtedy, keby to vyžadovalo z našej strany isté obete.*“⁴⁹ Ako však poznamenal Ivan Kamenec, „uplatňovanie politiky, menšieho zla nemohlo priniesť z dlhodobejšej perspektívy vývoja štátu nejaké trvalejšie pozitívne výsledky. Ukázalo sa to už veľmi skoro, čo vzápätí so sebou prinášalo nielen nové sklamanie, ale aj zákonité podriaďovanie sa, väčšiemu zlu.“⁵⁰

Záver

Na základe svojej novinárskej činnosti bol Milo Urban v roku 1947 obvinený z nasledujúcich bodov: propagoval ideu slovensko-nemeckého priateľstva a spolupráce v duchu nemeckého národného socializmu, propagoval tzv. „slovenský národný socializmus“ napodobňujúci nemecký fašistický systém a vôbec zavedenie fašistického štátneho zriadenia na Slovensku, propagoval nové nemecké usporiadanie Európy v duchu nemeckého fašistického systému, schvaľoval činy domácich zradcov, ktorými napomáhali rozbitiu ČSR a vytvoreniu tzv. „samostatného“ Slovenského štátu s fašistickým štátnym zriadením, propagoval boj slovenského národa po boku Nemcov proti ZSSR.

Okresný ľudový súd vyniesol nad Urbanom rozsudok vinný. Odsúdil ho na trest verejného pokarhania. V dôvodoch sa uvádza, že Urban sa dostal na miesto šéfredaktora čiastočne proti svojej vôli a na priamy zákrok Alexandra Macha. Niekoľko ráz sa Urban snažil z tejto funkcie uvoľniť. Súd dospel k záveru, že tak mohol urobiť, no nemohlo k tomu dôjsť bez ohrozenia prinajmenšom na slobode. Zákon č. 13 131/36 Zb. z. pod trestnou sankciou zakazoval opustenie zamestnania u zamestnanca verejnoprávnych korporácií,

⁴⁹ URBAN, Milo. Zmysel slovenskej politiky. In *Gardista*, roč. 4, 1942, č. 180, 9. 8., s. 1.

⁵⁰ KAMENEC, ref. 1, s. 155.

ústavov, fondov a akýchkoľvek verejných inštitúcií vôbec, ako aj ústavov, fondov, podnikov a závodov im náležiacim alebo nimi spravovaných. Medzi tieto sa, podľa názoru súdu, zaraďovala a vtedajšia redakcia *Gardistu* ako podniku verejnoprávnej korporácie. Ďalej sa medzi dôvodmi rozsudku uvádza, že Urbanova zodpovednosť za činnosť zodpovedno-redaktorskú bola minimálna, takmer rovná zodpovednosti tlačiarenskeho sadzača. Ako poľahčujúce okolnosti súd uviedol, že Urban bol v súkromnom živote československého zmýšľania, nenávidel Nemcov, podporoval utláčaných, politicky a rasovo prenasledovaných.

Urban bol obvinený podľa § 3 Nariadenia Slovenskej národnej rady zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva⁵¹ a za usvedčenie sa trestalo odňatím slobody do 30 rokov, za priťažujúcich okolností trestom smrti. Podľa § 6 bolo možné aj zmiernenie trestu, ak páchatel svojou neskoršou činnosťou, najmä účasťou na povstaní, významne sa zaslúžil o protifašistický boj alebo o záchranu slovenských životov, možno trest smrti premeniť na trest na slobode do 30 rokov, alebo v mimoriadnych prípadoch uložiť tresty vedľajšie ako tresty hlavné, prípadne páchatelja aj oslobodiť.

Urban bol uznaný za vinného, no trest (verejné pokarhanie) bol veľmi mierny. V roku 1948 bol Urban znova predbežne zatknutý, verejný žalobca pri Ľudovom súde Arnošt Barát požadoval pozmeniť pôvodný rozsudok vo výroku o treste a obžalovanému vymerať trest primeraný k jeho zavineniu. Ľudový súd však ponechal pôvodný trest.

Hypotéz, prečo tomu tak bolo, je niekoľko. Prvou je uvedený šiesty paragraf, ďalšie dve súvisia s Urbanovou spisovateľskou činnosťou a kontaktmi s ľavicovými intelektuálmi – Lacom Novomeským a sovietskym spisovateľom Il'jom Erenburgom.

Laco Novomeský mal blízke vzťahy s viacerými významnými osobnosťami opozičnej ideologickej platformy, okrem iného aj s Alexandrom Machom. Michal Macháček uvádza: „Zběžně se znali již od druhé poloviny dvacátých let a vzájemný vztah utužili za války, kdy Novomeský mimo jiné publikoval v časopisu *Budovatel* a *Elán* a byl i členem Spolku slovenských spisovatelů (vyloučen byl až 11. ledna 1945, tedy skoro půl roku od vypuknutí povstání na Slovensku!).“⁵²

Novomeský bol v rokoch 1945 – 1950 poverenikom pre školstvo a osvetu. Z tohto obdobia pochádza aj priateľský list Novomeského Urbanovi z 1. 4. 1948, ktorý svedčí o ich blízkom vzťahu: „Milý Milko! Len nakrátko Ti odpovedám na Tvoj obširny list. 1. Tvoj pomer k Štátnemu nakladateľstvu bude upravený tak, ako si želaš. Riaditeľstvo mi už oznámilo, že práce dostávaš a budeš dostávať, takže v tomto smere nijaké starosti mať nemusíš. Ak by si však chcel sedieť v Bratislave – čo, pravda, závisí od toho, či si tu nájdeš byt – budeš môcť byť zamestnaný v Št. nakladateľstve aj ako zmluvný úradník. 2. Vo veci obnovy Tvojho procesu pred ľudovým súdom napíšem Ti ešte neskoršie. Aj zatiaľ Ťa prosím, ak by sa čokoľvek, ak by sa čokoľvek v tomto smere stalo, aby si ma informoval.“⁵³

O intervencii Il'ju Erenburga píše Urban vo svojej spomienkovej knihe *Na brehu krvavej rieky*: „Najväčšie prekvapenie mi spôsobil dr. Rašla, takisto obžalobca na národnom súde. Aj on akosi z ničoho nič dal si ma predviesť. Aj by som sa bol zľakol, či ma zas nechcú povýšiť do stavu vojnových zločincov, ale nevedel som, kam idem, a navyše ani dr. Rašlu som dovtedy nepoznal (...) predstavil sa mi a s priateľským výrazom na tvári mi oznámil:

– Mám vám odovzdať pozdrav (...) Práve som sa vrátil z Moskvy... – povedal.

⁵¹ Nariadenie, ref. 21.

⁵² MACHÁČEK, Michal. *Gustáv Husák*. Praha : Vyšehrad, 2017, s. 224.

⁵³ NOVOMESKÝ, Laco. Milovi Urbanovi. In *Umenie politiky, politika umenia. Z listov Laca Novomeského II*. Bratislava : Tatran, 1989, s. 118.

Lež ja ešte menej som chápal. Pozdrav...A z Moskvy? Kto by mi odtiaľ posielal pozdrav? Obrátil som sa na pamäť, že mi pomôže, že mi aspoň naznačí, kto by mne – fašistovi a kolaborantovi – mohol byť v Moskve priateľsky naklonený. (...) A tu sa mi nevedoľak vynorilo v pamäti meno spisovateľa Ilju Erenburga.

– Iba ak...

Dr. Rašla moju domnienku vzápätí potvrdil:

– Hovoril som s Erenburgom. Bola reč o vás. On vás dal pozdraviť...“⁵⁴

Môžeme uzavrieť, že Milo Urban bol rozporuplnou osobnosťou slovenských dejín, aktívne sa presadzoval na poli kultúry i politiky, pričom neraz protirečivým spôsobom. Vysvetlenie tejto „schizofrénie“ ponúka Milan Hamada, píše, že Urban „je predovšetkým sociálnym revolucionárom, a preto sympatizuje s komunistami (konkrétne s davistami), je vlastne živelným komunistom, rovnako ako bude v tragických rokoch vojny uvedomelým národným socialistom“⁵⁵. Sociálne otázky predstavovali ťažiskový okruh Urbanových umeleckých diel, boli mu blízke a bytostne ho zaujímali. Počas svojho života hľadal ich riešenie v komunistickej i národnosocialistickej ideológii. Napriek tomu, že sa neskôr (hoci z pochopiteľných dôvodov) snažil zdôrazňovať svoj vzťah k prvej z nich, jeho úvodníky v *Gardistovi* ostávajú svedectvom toho, že sa aktívne podieľal na obhajovaní a presadzovaní národného socializmu. Zároveň zreteľne formuloval súhlasné stanoviská k prebiehajúcemu vojnovému konfliktu a schvaľoval účasť Slovenska na ňom.

Hoci sa vo výpovediach na súde takmer pri všetkých článkoch odvolával na A. Macha, ktorý mu mal zadávať ideové okruhy textov, ich autorom stále ostáva Urban. V nemalej miere sa v nich prejavili aj jeho cit pre jazyk, štylistická zdatnosť, znalosť rétoricky účinných postupov, obraznosť. V rámci spisovateľovej biografie by sa nemala obchádzať ani táto strana Urbanovej osobnosti a činnosti. V súvislosti so spomínanou knihou *Na brehu krvavej rieky* literárny vedec Vladimír Barborík svoju recenziu uzatvára slovami, že Urbanova výpoveď v spomienkovej knihe „je príspevkom na tému zodpovednosť.“⁵⁶ Podobnú ambíciu mala táto štúdia.

Zoznam použitej literatúry:

BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 - 1940*. Bratislava : Vojenský historický ústav v Bratislave, 2010. 322 s. ISBN 9788096937592.

BARBORÍK, Vladimír. Reku, dobre... (Poznámka ku knihe Mila Urbana na brehu krvavej rieky). In *Kultúrny život*, roč. 28, 1994, č. 2, s. 8. ISSN 1338-015X.

CSIBA, Karol. Subjekt ako obraz svedectva doby. In TARANENKOVÁ, Ivana, ed. *Možnosti autobiografickosti*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2013, s. 130-140. ISBN 9788088762256.

CSIBA, Karol. Medzi Živým bičom a Gardistom. In *Slovenská literatúra*, roč. 62, 2015, č. 5, s. 427-434. ISSN: 0037-6973.

CSIBA, Karol. K čítaniu druhého dielu memoárov Mila Urbana. In *Slovenská literatúra*, roč. 63, 2016, č. 6, s. 468-478. ISSN: 0037-6973.

HAMADA, M. K svetonázoru Mila Urbana. In *Biografické štúdie 22*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 123-128. ISSN 1338-0354.

HRADSKÁ, Katarína, Ivan KAMENEC a Róbert ARPÁŠ. *Slovensko v 20. storočí*.

⁵⁴ URBAN, ref. 19, s. 201-202.

⁵⁵ HAMADA, ref. 13, s. 124.

⁵⁶ BARBORÍK, Vladimír. Reku, dobre... (Poznámka ku knihe Mila Urbana na brehu krvavej rieky). In *Kultúrny život*, roč. 28, 1994, č. 2, s. 8.

Slovenská republika 1939 – 1945. Bratislava : Veda, 2015. 477 s. ISBN 9788022413510.
KAMENEC, Ivan. Urban, M. Na brehu krvavej rieky. In *Historický časopis*, roč. 43, 1995, č. 3, s. 589-590. ISSN: 0018-2575.

LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000. ISBN 8071493376.

MACHÁČEK, Michal. *Gustáv Husák*. Praha : Vyšehrad, 2017. 631 s. ISBN 9788074293887.

MEDVEĎ, Ján. Edičné a bibliografické poznámky. In URBAN, Milo. *Na brehu krvavej rieky*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 231-232. ISBN 8022005401.

NOVOMESKÝ, Laco. Milovi Urbanovi. In *Umenie politiky, politika umenia. Z listov Laca Novomeského II*. Bratislava : Tatran, 1989, s. 118-120.

PARENÍČKA, Pavol. Milo Urban ako redaktor a novinár. In *Biografické štúdie 22*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 132-142. ISSN 1338-0354.

ROGULOVÁ, Jaroslava. Lomnický manifest. In ROGULOVÁ, Jaroslava, ed.: *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 192-194. ISBN 9788081190933.

SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda: 1938-1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009. S. 559. ISBN 9788089335107.

ŠPAČEK, Jozef. DAV. In MIKULA, Valér. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram, 2005, s. 123-124. ISBN 8071498017.

VALENTOVIČ, Štefan, ed. *Slovenský biografický slovník (od roku 833-1990)*. 3. zv., K-L. Martin : Matica slovenská, 1989. 447 s. ISBN 8070900199.

ZAMBOR, J. *Vzlyky nahej duše: Ivan Krasko v interpretáciach*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2016, s. 13. ISBN 9788081190964.

Príloha

Úvodníky sú uverejnené v plnom znení. Z jazykového hľadiska sú prispôbené súčasnej kodifikačnej norme slovenčiny, no v nijakom ohľade sa nemodifikuje význam slov, ide vyslovene o gramatické korekcie v prípadoch ako: sjednotený → zjednotený, skrývaly → skrývali, smysel → zmysel, upádali – upadali. Zvýrazňovanie textových segmentov prostredníctvom zväčšenia vzdialenosti medzi písmenami dodržiavame tak, ako je v origináli.

Prvé sú úvodníky z denníka *Gardista* usporiadané v chronologickom poradí, na poslednom mieste je Urbanov článok uverejnený v periodiku *Náš boj*.

Zoznam textov:

Strach pred revolúciou, č. 12, 16. 1. 1941, s. 1,
Naše poslanie, č. 38, 15. 2. 1942, s. 1,
Z minulosti pre budúcnosť, č. 1, 1. 1. 1943, s. 1,
Európska spolupatričnosť, č. 147, 29. 6. 1943, s. 1,
Náš ochranný plášť, č. 228, 3. 10. 1943, s. 1,
Náš boj, roč. 1, 1942, č. 1, s. 2 – 4.

STRACH PRED REVOLÚCIOU, č. 12, 16. 1. 1941, s. 1

V poslednom čase na Slovensku často počuť slovo „revolúcia“. Konkrétne: hovorí sa o slovenskej revolúcii, resp. o sociálnej fáze slovenskej revolúcie. A nehovorí sa o nej len tak do vetra. Tí, čo sa k nej hlásia a čo ju vlastne vedú, vysvetľujú aj jej obsah. Jasne naznačujú, o čo v tejto slovenskej revolúcii ide: vyslovujú síce potrebu odstrániť aj posledné zbytky starého feudalistického a demokratického režimu, ktoré na Slovensku

ešte strašia, ale nie preto, aby tu zavládla anarchia. Naopak. Robia to preto, aby sme sa už raz vymanili z hriechnej polovičatosti, z trochárskeho podpieraní starých, rúcajúcich sa búd, teda z anarchie, ktorá na Slovensku dnes vládne. Áno: robia to preto, aby stvorili miesto novému spoločenskému poriadku národnosocialistickému, ktorý nielen navonok, ale i vnútorne jedine môže upevniť a zabezpečiť našu samostatnosť.

Kto si toto uvedomí a kto správne rozlišuje, ten sa nenaľaká slova „revolúcia“, lebo vie, že takéto dejinné zmeny bez revolučných zásahov nemožno uskutočniť. Vskutku! Darmo by sme hľadali iný priliehavejší termín. To, čo sa dnes na Slovensku deje, je istý druh revolúcie, už či sa to niekomu páči alebo nie. A nielen na Slovensku. Aj v ostatnej Európe, tu pomalšie, tam rýchlejšie, v skrytejšej alebo zjavnejšej forme, podľa toho, ako rozličné protichodné spoločenské sily na seba narážajú. Vojna, ktorú by sme chceli vidieť ako prvoradého činiteľa istých mocenských snáh, v tomto boji svetonáhľadov, v tejto všeobecnej európskej revolúcii má iba druhoradý význam. Je iba akýmsi mechanickým prejavom revolučných síl, čo sa viac-menej prejavuje aj v nástupe armád, ktoré bojujú ani nie tak v mene svojich štátov a národov, ako skôr v mene dvoch protichodných svetonáhľadov. Áno, môžeme to bez rozpakov povedať: usilujú sa skôr o nastolenie nimi reprezentovaných spoločenských poriadkov, než o územné výdobytky, čo prakticky znamená, že sú iba úderníkmi dvoch rozdielnych životných koncepcií, ktoré – najmä nášmu kontinentu – majú dať novú tvár. Už ako sú tieto sily formované, aké znaky používajú a akými spôsobmi proti sebe bojujú, na tom nezáleží.

Akokoľvek! Je v tom kus zápečníctva a kocúrkovčiny, kus nepochopenia a filisterstva, keď uprostred takéhoto ozrutného revolučného vrenia, valiaceho sa ponad Európu a zasahujúceho viac-menej každý národ, zdvihnú sa ľudia a celkom vážne začnú nás napomínať, aby sme nehovorili o revolúcii, ale – vraj – pokojne pracovali. Nuž, prepáčte! To tak vyzerá, ako by nás niekto upozorňoval, aby sme v dome obesencovom nehovorili o povraze. Zaiste bolo by nám milšie nehovoriť o tom, lepšie by nám padlo pokojne pracovať, len – ako to urobiť? Máme azda skryť hlavu do piesku a nevšímať si toho, čo sa okolo nás deje? Máme si zakryť oči a nestarať sa o to, čo sa i nás bezprostredne týka? Máme azda nechať naverímboha požiarom obklopenú chalupu a miesto ochranných prác plieť v záhrade hriadky? To vari nie! Takto by sme sa asi ďaleko nedostali. Môže byť táto rada akákoľvek sympatická, ľudom, ktorí svoj národ a štát úprimne milujú, ona nijako nezodpovie. Môžu si ju osvojiť a podľa nej sa chovať len fatalisti, alebo ľudia duševne menejcenní, ktorí si nevedia predstaviť dosah nebezpečenia.

Tam, kde vrie, kde horí, kde sa rúcajú svety, rozumní ľudia robia iné. Obzrú si povaly, odstránia horľaviny a pripraví si vodu, aby ich prípadný oheň nenašiel nepripravených. Ba idú ďalej. Nazrú i do komory a pod šop, či sa v nich neskrýva nejaký podpaľáč. Toto by sme odporúčali aj u nás. Netvrdíme tým, že nám hrozí požiar. Ako každé, aj toto porovnanie kulhá. Jednako však zdá sa nám, že poniektorí naši ľudia alebo si neuvedomujú dostatočne o čo ide, alebo sú veľmi ľahkomyselní. Hoci Európa je v plameňoch veľkej revolúcie, hoci sa jej výzor takrečeno zo dňa na deň mení, oni nejdú s časom a nerobia, čo by mali robiť. Podpierajú všelijaké budy, drôtujú, plátajú, zachraňujú staré poriadky a – čo je najsmiešnejšie – namýšľajú si pritom, že budujú štát. Nevidia vo svojej – ak to tak môžeme nazvať – naivnej dobromyseľnosti, že takto pripravujú len potravu ohňu, ba, že ho priam privolávajú.

Našou povinnosťou je zbaviť sa tohto balastu. Vieme veľmi dobre, že naši ľudia v minulosti navykli si na všelijaké prípecky a kúty, vieme, že im kadejaká starožitnosť prirástla k srdcu. A keďže sa svojich starých zlovykov nechcú vzdať, keď zubami-

nechtami bránia veci, ktoré našu bezpečnosť len ohrozujú, nútení sme hlásať a robiť revolúciu ďalej. Pravda, nie takú španielsku, ani ruskú, lebo veď cieľom revolúcie nie je krv. Kto takýto cieľ prišiva revolúcii za golier, ten zrejme nevie, čo toto slovo znamená. Taký človek by celkom smelo mohol povedať, že aj nôž je vlastne na zabíjanie ľudí. Áno, v revolúciách tiekla krv, ale takmer vždy tiekla len preto, lebo sa našli pohodlní ľudia, ktorí umele zdržovali vývoj, stavajúc mu do cesty prekážky. My práve tomuto chceme predísť. Hlásame revolúciu duší a srdca, revolúciu proti pozostatkom starých režimov, aby sme tak pripravili víťaznú cestu novému spoločenskému poriadku, nazvanému národným socializmom. A nerobíme to z dlhej chvíle. Chceme, aby sme prostredníctvom toho nového spoločenského poriadku naozaj boli jedno nielen podľa krvi, ale i zmýšľaním. Mysleli sme sprvu, že sa to dá aj ináč, ale dnes – žiaľbohu – vidíme, že takúto zmenu ani u nás nemožno dosiahnuť bez revolúcie – pokojnou cestou.

Nuž, len sa nebáť tej slovenskej revolúcie. Strach pred ňou nezachráni nikoho. Zachráni nás iba to, keď ju uskutočníme do posledných dôsledkov, keď urobíme všetko, čo žiada od nás čas, okolnosti a národ.

NAŠE POSLANIE, č. 38, 15. 2. 1942, s. 1

Hovoriac o veľkých úspechoch národného socializmu, v nedávnej svojej reči Führer Adolf Hitler povedal: »Čím viac sme pracovali, čím viac sme sa snažili o zavedenie poriadku, tým viac vzrastala nenávisť voči nám. Lebo teraz k tomu pristúpila obmedzená nenávisť spoločenských tried, ktoré si v zahraničí mysleli, že sociálny nemecký príklad mohol by sa za istých okolností uplatniť aj u nich.« A dodal: »Nežiadam, aby sa národnosocialistické myšlienky presadzovali v zahraničí. Lebo ja nie som tu na to, aby som sa staral o šťastie iných národov, ale cítim sa zodpovedný len za svoj vlastný národ.«

Tieto Führerove slová nie sú nám neznáme. Potvrďuje sa nimi známa už veta, že – totiž – »národný socializmus nie je vývozným artiklom«. Takto Führer znova a jasne odpovedal nepriateľskej propagande, ktorá plaší svet tým, že národný socializmus je akútnym nebezpečenstvom, ktoré vážne ohrozuje slobodu národov určovať svoj osud po svojom, vlastnými hľadiskami a vlastnými spôsobmi. Aj keby mal právo do týchto osudov sa miešať a keby európske národy toto jeho právo rešpektovali, on ho nechce použiť, lebo – ako to z jeho slov nepriamo vyplýva – jednak nechce brať na seba zodpovednosť za cudzie národy a jednak – ako dobrý psychológ a tvorca národného socializmu – vie veľmi dobre, že národný socializmus ani nemožno nadiktovať, lebo on musí vyrásť sám z najhlbšieho presvedčenia toho-ktorého národa.

Múdremu by toto mohlo stačiť. No sú i u nás ľudia, ktorí tieto Führerove slová veľmi ochotne s veľkou dávkou falošného zadosťučinenia môžu vysvetľovať ako jeho nesúhlas s tými, čo sa národnosocialistické zásady usilujú preniesť a zapäť do vývojového procesu svojho národa. Môžu sa o ne opierať a znova dokazovať, že to nemá zmyslu, že národný socializmus je iba vecou Nemecka, že jeho aplikáciu v inonárodnom prostredí Führer si proste neželá a podobne, hoci súvislosť jeho slov je iná – zrejma na prvý pohľad, hoci v nich nejde ani o nesúhlas, ani o neželanie, ale iba o rozumné stanovisko ponechať na zdravý úsudok a vôľu každého národa, aby sa s národným socializmom vyrovnal sám podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia.

Führer nechce a neželá si len jedno: aby si niekto myslel, že národný socializmus sa natíska. Nuž a to nikto o ňom tvrdiť nemôže, iba zlomyseľníci, ktorým tento nový priebojný svetonáhľad je trňom v oku, ktorí si naozaj myslia – ako to Führer povedal – že »sociálny nemecký príklad mohol by sa za istých okolností uplatniť aj u nich«. Iné je však,

keď sa k nemu dospeje z vlastného rozhodnutia, z porovnávania rozličných skutočností a z hlbokého presvedčenia, že on je jediným východiskom z dnešných zmätkov. Tu sú splnené vnútorné podmienky na jeho prijatie a bolo by hriechom na národe i na tej takzvanej novej Európe, keby sa nešlo ďalej – keby sme sa dali oklamať a uspať takou nezmyselnou vetou, že národný socializmus je iba vecou Nemecka a pod. Nuž nie! Národný socializmus prestal byť vecou Nemecka v tej chvíli, keď sa zjavili prvé jeho úspechy, keď sa ukázalo, že je schopný účinne liečiť ťažké spoločenské neduhy chorej Európy. Je to s ním ako s každým epochálnym vynálezom, ktorý sa v rozličných skúškach osvedčil. V tej chvíli stal sa i vecou našou, ba vecou celého kultúrneho ľudstva, najmä, keď tie isté choroby, ktoré ničili Nemecko, šarapatia ďalej a ohrozujú aj existenciu iných národov. Ale nejde len o to. Ide aj o ideovú základňu nášho budúceho spolunažívania. Nie je predsa mysliteľné, aby tu i naďalej boli režimy ideologicky cudzie, alebo dokonca protichodné. Takto by sme sa nedorozumením a rozličným konfliktom nikdy nevyhli. Preto by bolo aj nepochopiteľné, keby sa práve ten, čo vedie boj o novú Európu, staval proti uplatňovaniu národnosocialistických zásad inde. Iné je však, keby sa niekto zdráhal prijať ich. Takého potom najlepšie nechať. Alebo časom na svoj omyl príde a napraví ho, alebo – zakape.

My sme sa k národnému socializmu hlásili sami a prví po nemeckom národe. Nerobili sme to s konjunkturalizmom, keďže také niečo by nám vôbec nepomohlo, ale z najhlbšieho presvedčenia. Chceli sme sa takto jednak vnútorne prepородiť a jednak hneď na začiatku chceli sme pevne zachytiť to spoločné duchovné vlákno, spoločnú líniu, ktorá má byť základňou a poznávacím znakom nového života v Európe. Sme totiž presvedčení, že bez takejto základne to nepôjde a táto vojna by ani nemala zmyslu, keby sa ona nenašla. Národný socializmus má všetky predpoklady byť takouto základňou, len – neslobodno si myslieť, že stačí vyhlásiť ho. Národný socializmus – ako každú veľkú ideu – treba prežívať. Aj keď prenesený, musí vyrásť znova z každého národa, musí preniknúť ľuďmi, musí ovládať ich život, ich skutky a prebojovať sa vlastnou silou cez všetky prekážky, tak, ako sa prebojoval v Nemecku. Lebo národný socializmus nie je obyčajný režim, nie forma, ktorú možno prevziať, ale svetonáhľad, ktorý – ako sme to už uviedli – vyžaduje si celých ľudí, ktorí sa nedá napodobňovať, alebo dokonca falšovať.

My si nenamýšľame, že sme v tomto smere urobili už všetko. Naopak. Vieme veľmi dobre, že sme iba v začiatkoch, že nám ešte treba prekonať veľa prekážok, urobiť kus nezištnej apoštolskej práce, kým národnosocialistický spôsob myslenia a konania prejde do krvi slovenského človeka, kým nové formy, ktoré prežívame, budú mať aj svoje plné citové a rozumové krytie. To je naše poslanie, náš cieľ a my sa neuspokojíme dotiaľ, kým národnosocialistický spôsob nepresvedčí, že len takto možno postaviť slovenský národ na pevné nohy a zabezpečiť mu šťastlivú budúcnosť.

Z MINULOSTI PRE BUDÚCNOSŤ, č. 1, 1. 1. 1943, s. 1

Neprezradím nič nové, keď poviem, že naša bilancia z posledných rokov je aktívna a – prirodzene – radostná. V každom ohľade! Aj vtedy, keď okolo nás zúri veľká vojna; áno, aj vtedy, keď nám do tejto bilancie prichodí zarátať rozličné straty, rozličné obete, prinesené v záujme spoločnej európskej veci. Tieto straty síce kalia našu úprimnú radosť, no na druhej strane je okolo náš toľko potešujúcich skutočností, toľko oprávnených nádejí do budúcnosti, že museli by sme byť nepolepšiteľní pesimisti, keby sme nevideli, ako až neúmerne sú tieto straty vyrovnané výhodami, ktoré už teraz z našej samostatnosti plynú. Tak, či onak, tým obetiam by sme neboli unikli. Veď sme uprostred bojujúcich kolosov, nerozlučnou čiastkou veľkého európskeho spoločenstva, ktoré sa so zbraňou

v ruke rozhodlo riešiť svoje staré spory. Takto však – ako slobodný národ, žijúci vo vlastnom štáte – vieme, za čo tie obete prinášame. Vieme, že sa nimi vymaňujeme zo začarovaného kruhu oných „nemých deciek“, ktorým ani vlastná mať nerozumie, že svoj osud berieme do vlastných rúk a že po mnohých stáročiach v tomto priestore znova sa stávame aktívnym činiteľom.

Posledné roky sú na každom poli radostným dôkazom toho. Hoci sme museli zápasiť s rozličnými ťažkosťami, urobili sme toho toľko, ako ani jedno pokolenie pred nami. Uprostred svetovej povíchrice, keď iné štáty padali, my sme si vytvorili štátny organizmus, a museli by sme byť naozaj slepí, keby sme sa opovážili tvrdiť, že nám to nejde, že v tom alebo onom ohľade neschopní zvládnuť veľké úlohy, dané touto skutočnosťou. Pomaly budú štyri roky, čo si sami vládname a nijako nezveličujem, keď poviem, že za taký krátky čas na Slovensku sa ešte nikdy toľko neurobilo. Stačí prejsť od západu na východ, od severu na juh, aby sme sa aj hmatateľne presvedčili. Hovoria nám o tom nové moderné cesty, nové železničné trate, stanice, upravené toky riek, hydrocentrály, školy, kultúrne domy a množstvo iných verejných stavieb. Nie, nedali sme sa pomýliť zmätkami posledných rokov, zmätkami, ktoré mohli vyniesť z rovnováhy aj oveľa väčšie a ustálenejšie národy. Budovali sme takrečeno uprostred vojnovkej vravy na poli hmotnom i duchovnom, s usilovnosťou a duchapritomnosťou až obdivuhodnou, vyhýbali sme sa a vedeli sme vyhnúť otrasom, ktoré by práve v našom položení boli bývali pochopiteľné. A toto všetko sme si ani veľmi neuvedomovali, ani sme sa tým nevychvaľovali, hoci sme mali právo na to. Museli prísť cudzí a tí nám to povedali. Oni hľadali priliehavé výrazy a našli ich. Nejednen náš skutok, nejedno naše dielo v očiach cudzincov stretlo sa s väčším porozumením, bolo cudzou rečou, v cudzej tlači azda krajšie a lepšie zhodnotené, než u nás.

Táto aktívna bilancia našej samostatnosti je tým pozoruhodnejšia, že nám bolo treba prekonávať značný odpor zo strany vlastných ľudí, ktorí alebo nechápali dobre, o či ide, alebo nemali dosť odvahy dať sa na nové, nevychodené cesty samostatného života. Nešlo tu o zlovôľu, aspoň vo veľkej väčšine prípadov nie. Boli i sú to ešte stále typické prejavy zotrvačnosti, z ktorých nepriaznivá minulosť urobila povahovú črtu slovenského človeka. V našom verejnom živote strašila ona dávno. Bola hrobom mnohých zdravých podujatí len preto, lebo naši ľudia sa ľakali rizika, s takýmito podujatiami spojeného, a radšej volili nečinnosť, než začiatočné ťažkosti v nových situáciách. Tak aj teraz. Samostatnosť to hej, ale rozviazať staré zväzky, riskovať, exponovať sa – k tomu im chýbala patričná odvaha, hoci museli vedieť, že nám samostatnosť nespadne z hrušky, že za ňu treba bojovať a obetovať, že treba kričať, a to veľmi hlasno kričať, aby svet počul, že ju naozaj chceme. Na naše veľké šťastie však našli sa predsa bojovní jednotlivci, ktorí v príhodný čas neváhali porušiť idylu „nemých deciek“ a nebáli sa verejne vysloviť vtedy ešte heretickú vetu, že nám autonómia nestačí. A ešte väčšie šťastie, že široké vrstvy slovenského ľudu, vedené zdravým politickým inštinktom, túto vetu hneď pochopili a s celou rozhodnosťou sa za ňu postavili. Nebyť toho, pre nerozhodnosť a nemiestne mudrlantstvo zakríknutej inteligencie zas by sme boli prepásli jedinečnú dejinnú príležitosť. Takto však našich váhavcov podarilo sa postaviť pred hotovú vec. Áno, podarilo sa ich soťiť do víru udalostí, a oni dnes miesto zbytočného zalamovania rúk celkom slušne plávajú, celkom dobre robia to, čo robiť je ich najprirodzenejšou a najsvätejšou povinnosťou.

A nerobia to z núdze! Len čo sa presvedčili, že tu nejde o „bláznivý výmysel nezodpovedných ľudí“, len čo zmizol cudzí dozor a oni zistili, že svoje veci vedia spravovať aj Slováci, ba že je to prirodzenejšie a príjemnejšie, keď si ich spravujú sami, stali sa z nich takí vyznávači slovenskej samostatnosti, slovenského štátu, až milá vec. Neradil by som dnes už nikomu, aby pred nimi zapochyboval o tom. Mohlo by sa mu stať,

že by ho obesili na prvú vrbu. A tak je to aj správne! Tak to má byť a my sa môžeme len tešiť, že dnes už takrečeno niet Slováka, ktorý by nevítal radostnú skutočnosť, že máme svoj štát. Zaráža iba to, že mnohí z týchto ľudí podnes nevedeli vyvodit' z uvedeného faktu patričné dôsledky. Štátnu samostatnosť síce vítajú, ale nechápu, že je to úžasný záväzok, najmä čo sa týka budúcnosti, že tu treba plniť a splniť isté úlohy, vymedzené priestorom a časom, bez splnenia ktorých naša samostatnosť by bola iba parádnou oponou, zakrývajúcou prázdnotu. Totižto, aby sme si rozumeli... Oni tie úlohy plnia a nakoniec ich vždy aj splnia, len – treba ich stále povzbudzovať, stále stavať pred hotové veci a sem-tam i sotiť, aby sa neokúňali, nevzpierali a zbytočne nemudrovali nad tým, čo je celkom jasné. Keď sú už v tom a keď vidia, že im to celkom dobre ide, je všetko v poriadku. Na to, čo včera ešte hanili, čo im nebolo dosť ľudské alebo kresťanské, nájdú hneď aj chválu, ba čo viac, vedia si to aj odôvodniť, mravne práve tak ako historicky. A keď sa už sem dostali, beda tomu, kto by sa chcel deliť s nimi o úspech. Mali sme príležitosť pozorovať to po odchode Čechov, pri riešení židovskej otázky a pri mnohých iných príležitostiach.

Nás by toto nemuselo mýliť. Hlavné je, že to ide, že svoje úlohy plníme a dosahujeme vytýčené ciele, ktoré našej samostatnosti dávajú náplň a zmysel. Iste aj inde je to tak: aj inde sú priekopníci, ktorí pripravujú pozície, a okupanti, ktorí ich zaujímajú. Koniec-koncov sme jeden národ a nezáleží na tom, kto sa kde dostane. Ide o to, aby celok mal z toho osoh, aby národ zdužel a zaujal primerané miesto pod slnkom. Jednako však človeku je ľúto tej energie, ktorá sa pri prekonávaní takejto nezmyselnej zotrvačnosti spotrebuje: ľúto mu je zbytočných sporov, zlej krvi, upodostrievania, obviňovania a hanobenia statočných pracovníkov, zanechávajúceho v národe miesto radostného pocitu cieľavedomej práce trpké vedomie nerozhodnosti a neistoty; ľúto mu je času, dôvtipu a iných vzácných vecí, ktorými neraz načim plytvať len preto, aby sa znova dokázalo, čo už dávno bolo dokázané – že dvakrát dva sú štyri, že Dunaj tečie nadol a nie nahor a pod. A keby... Ale koľko zdravých podujatí uviazne takto v polovičatosti, koľko sa ich prepadne v kompromisoch? Ako celkom ináč by to vyzeralo, keby sme si povedali, že toto a toto musíme urobiť, a keby sme to potom spontánne, bez poháňania a socania aj robili! Dobré. Urobili sme veľa. Ale nebyť tej zotrvačnosti, toho lipnutia na starých, zvetraných formách a spôsoboch, mohli sme urobiť ešte viac. Naša bilancia z posledných rokov síce aj tak je aktívna, ale mohla byť ešte aktívnejšia. A o toľko čistejšia a úprimnejšia mohla byť aj naša radosť z nej. Nemuselo sa tu nahromadiť toľko mrzutosti, toľko hnevu len preto, že sa medzi nami našli ľudia, ktorí nás vyštvali spoza prípeckov a poháňali vpred, do života, do roboty.

Je z toho pre nás do budúcich rokov jedno veľké poučenie: nezotrvať na starých, prežitých formách a spôsoboch, neľakať sa nových situácií, nových životných možností, ale vyhľadávať ich a cieľavedome sputnávať, aby slúžili národu. Utiahnuť sa za pec a odtiaľ pozorovať beh sveta je síce pohodlné, ale vonkoncom nie osožné. Kto chce mať zo života radosť, kto chce napredovať a zaznamenávať úspechy, kto chce, aby jeho bilancia bola aktívna, musí sa obracať, musí ísť von do života a činiť sa, musí zápasit' o svoje bytie a prekonávať ťažkosti, lebo len tam a tak sa dokáže, či je životaschopný alebo nie. Úspechy sa za pecou nerodia. Ani právo na život sa tam nezískava. To si možno získať len vonku – ustavičným zápasom a bojom o budúcnosť.

EURÓPSKA SPOLUPATRIČNOSŤ, č. 147, 29. 6. 1943, s. 1

Hoci veľká vojna je v plnom prúde a vyžaduje si obrovské vypätie síl, život v európskom zápolí neochabuje. Tak ako je pevný vonkajší front, drží sa pevne i front vnútorný a ich rovnováha prejavuje sa na celej čiare. A Európa si je toho vedomá. Stojí

ako skala v rozbúrenom mori. Je nezlomná, odhodlaná viesť svoj spravodlivý zápas za akýchkoľvek okolností až do konca, lebo je presvedčená, že on sa musí skončiť jej víťazstvom.

Čo je uprostred tohto búrlivého príválu zvlášť povzbudzujúce a čo nás naplňuje hrejivým vedomím, že ozrutný zápas nebude márný, to je duch nového videnia, nového ponímania životných otázok Európy. Tak ako za veľkých pohrôm minulosti, za hunského, avarského, tatárskeho a tureckého vpádu, aj dnes európske národy si mocne uvedomujú svoju spolupatričnosť, z ktorej sa rodia úprimné priateľstvá, nové zdravé zväzky medzi jednotlivými národmi, majúce nahradiť nedôverou odvrátené, prehnuté zväzky minulosti, na ktorých sa už nedalo nič síce budovať. Sem-tam síce usilujú sa ešte dostať do popredia rôzne odstredivé sily, sem-tam hreší sa ešte proti vznikajúcemu novému spoločenstvu európskemu nedôverou, predpojatosťou, megalomániou, opierajúce sa o rozličné spuchrelé spomienky na minulosť, ale toho sa netreba báť. Táto minulosť je už vo vedomí európskych národov prekonaná a odsúdená. Ak sa kde-tu ešte udržuje, udržuje sa iba zotrvačnosťou v istých tenkých vrstvách, ktoré o osudoch tohto kontinentu nebudú viac rozhodovať. Skutočný život tečie už mimo ich dosahu a tečie tak, ako mu to určuje zákonitosť tohto priestoru, našej doby, našich snáh a úsilí.

Osobitne treba vyzdvihnúť dôležitú okolnosť, že vedomie európskej spolupatričnosti nevzniká umelou cestou – pod tlakom nejakých mocenských zásahov. Aj keď niektoré prekážky treba bolo búrať mocou, dialo sa to pod zorným uhlom takých vysokých hľadísk, že lokálne, egoistické záujmy postihnutého nakoniec museli ustúpiť do úzadia a že zákroky v tomto smere po väčšom-menšom časovom odstupe so súhlasom kvitoval každý triezvo zmyšľajúci Európan. Nie je to ľahostajnosť k vlastnému osudu, ani slabosť. Naopak. Je to len dôkaz, že európske národy si uvedomujú svoje chyby, že po mnohých dobrodružstvách a trpkých skúsenostiach, prežitých na vlastnej koži dospievajú k vedomiu spolupatričnosti. Posledných 25 rokov bolo totiž znamenitou školou pre každého, čo mal oči, rozum i cit a chcel sa – hoci na vlastnej škode – poučiť. Kto mal oči, musel vidieť, kde vedie slepý liberalizmus a kto svoje pozorovania aj rozumne spracovával, kto sa dal viesť zdravým inštinktom obyvateľa, zrasteného telom i dušou s týmto kontinentom, mohol dôjsť len k jedinému záveru: že cesta, ktorú európskym národom po prvej svetovej vojne nanútili, je cestou cudzou, vedúcou do mravnej i hmotnej skazy. Najlepšie to potvrdzuje okolnosť, že tí, čo sa po skončení tejto vojny chopili moci, nevedeli zodpovedne a do dôsledkov vyriešiť ani jeden problém. Takéto nevyriešené, alebo nedoriešené problémy hromadili sa tu z roka na rok, meniac sa postupne na nepreklenuteľné priepasti politickej, kultúrnej, hospodárskej i sociálnej povahy, ktoré urobili z Európy mozaiku najnemožnejších protikladov. A nie div! Na základoch, ktoré nám po prvej svetovej vojne všemohúci páni v podobe rozličných zmlúv dali, iné tu ani nemohlo vzniknúť. Európe proste chýbalo ústredné vedenie, chrbtová kosť, takže v tejto rozcapartenej beztvarej miešanine národov a štátov skvele sa darilo aj tým najnemožnejším rozkladným silám.

Európa však z tohto poblúdenia sa spamätala v čase pomerne dosť krátkom. Je to veľká zásluha Nemecka a Talianska, ktoré – zavrhnúc nezdravé tûtorstvo – vymanili sa z cudzej duchovnej sféry a podarilo sa im naliať do neskazených európskych sŕdc nového ducha: ducha tohto kontinentu, živé vedomie historickej spolupatričnosti a nevyhnutnú potrebu spolupráce na spoločných úlohách. Darmo by ich snahy chceli nazvať snahami reakčnými. Skutočnosť hovorí iné. Oživený duch európskej spolupatričnosti pracuje a už dnes deň čo deň prináša stále novšie dôkazy, že je to jediná cesta, na ktorej sa všetci môžeme stretnúť a ktorá nás jedine môže vyviesť zo závozu, kde sme sa po prvej svetovej vojne ocitli. Kto nezaujíate hľadi na to, čo sa okolo nás i u nás v záujme nového európskeho života podniká, musí uznať, že tu naozaj ide o nový život, a to v každom smere:

v politickej a hospodárskej oblasti práve tak, ako v oblasti kultúrnej a sociálnej. Nemecko a Taliansko usilujú sa postupne odstrániť všetko, čo nám v minulosti škodilo. Nielen liberalizmus, kapitalizmus a ich rozličné výhonky, ktoré Európu ničili, privádzajúc jej národy do stálych vnútropolitických zahraničnopolitických konfliktov, ale aj také smery a záujmy európske, o ktorých možno povedať, že korenia v histórii a tradícii niektorých končín Európy.

A tak je to aj zdravé. V novej Európe nemá miesta nič z toho – aj keď to malo nejaký historických podklad – čo by spolupatričnosť a spoluprácu európskych národov v budúcnosti mohlo ohrozovať. Takéto prvky treba vylúčiť z nášho života a v budúcnosti hľadať len to, čo nás spája. A to sa – chvalabohu – aj robí. Kde sa len obzrieme, vidíme, ako sa miesto starého, spretfhaného pletiva, ktoré bolo umelým výtvarom vtedajších víťazov, tvorí pletivo nové, zdravé, spočívajúce na spoločných životných záujmoch európskych národov. Ak sa za predošlého štvrtstoročia sem-tam nepriamo urobila aj dobrá vec, ak niektoré chyby minulosti aspoň čiastočne boli napravené – myslím tu na náš slovenský prípad – ony nielen že sa nerušia, ale ešte sa dopĺňujú a prispôsobujú celkovému zameraniu európskeho života. Tak bolo treba pristihnúť aj niektoré hypertrofické zjavy, ale v dôsledkoch, pri dobrej vôli a pri správnom ponímaní nastávajúcich úloh, toto môže slúžiť aj tým, čo takýmito korektúrami boli azda postihnutí, lebo veď žiť na úkor iných nemôže byť ideálom novej Európy. Predpoklad je iba jeden: zbaviť sa škodlivého egocentrizmu a záujmy svojho národa uviesť do rozumného, zdravého súladu so záujmami ostatných európskych národov, aby tak čo najplastickejšie vynikol celkový, jednotný záujem tohto kontinentu.

NÁŠ OCHRANNÝ PLÁŠŤ, č. 228, 3. 10. 1943, s. 1

Prehŕňať sa v našich autonomistických časopisoch spred piatich rokov je zaujímavá a poučná vec. Pripomínajú nám ony, koľko odvahy, sebavedomia a nadšenia tu bolo, ako rozhodne a isto stavali sme sa k rozličným ťažkým situáciám a udalostiam a ako – vďaka tejto rozhodnosti – podarilo sa nám preplávať cez tieto nebezpečné úskalía k tomu, čo bolo túžbou a tajným cieľom mnohých slovenských pokolení: k našej štátnej samostatnosti.

Áno, iba dnes, po päťročnom časovom odstupe, môžeme a vieme si náležite uvedomiť, čo všetko sa s nami mohlo stať, keby sme v tých časoch neboli bývalí rozhodní, keby sme neboli mali dostatok viery, a keby sme boli čo len na chvíľu zaváhali. Dnes by sme o svojich osudoch nerozhodovali sami. V tej, či onej otázke, nebral by sa ohľad na tú, či onú okolnosť, nemali by sme možnosť riešiť svoje veci tak, aby nás to čo najmenej bolelo. Boli by sme iba stavebným materiálom, ktorý by používali tam a tak, ako by to zodpovedalo plánom iných. Nikto by nebol zvedavý na našu mienku, na naše záujmy. Museli by sme poslúchať a robiť proste to, čo by nám rozkázali, bez ohľadu na to, či by nám to škodilo alebo nie.

Že sme sa nestali takýmto obyčajným stavebným materiálom, že nás neroztrhali na niekoľko strán a že takto skoro všetci pokope, pod vlastným vedením oveľa ľahšie môžeme znášať toto strašlivé vojnové navštívenie, ktorému by sme nijakým spôsobom neboli unikli, môžeme ďakovať len tomu, že naši vedúci hneď na začiatku vystihli zmysel udalostí a, nestratiac hlavu, urobili patričné kroky, aby nás lavína nezmietla. Bolo to pred piatimi rokmi, pred Mníchovom a po ňom, keď sa rozhodovalo o osudoch ČSR... Zaváhať vtedy, neurobiť, čo sme urobili a čo urobiť žiadal od nás záujem nášho národa, bolo by nepochybne znamenalo našu skazu. Nebyť nášho rozhodného postoja k udalostiam, vyjadreného našimi predstaviteľmi na kompetentných miestach v Prahe, nebyť odvahy vylúčiť zo svojho národného organizmu jed demokratického rozkladu, čo sa tak manifestačne prejavilo 6. októbra 1938 v Žiline a vôbec – nebyť toho elánu,

s ktorým sme sa vrhli do ďalšieho zabezpečovania svojej národnej budúcnosti, sotva by došlo k 14. marcu a nebyť 14. marca... Nebolo by slovenského štátu, a bez neho nebolo by prostriedku, možnosti brániť eminentné životné záujmy slovenského národa. Ale nech si nikto nemyslí, že by slnko nad nami bolo zastalo, že by bol niekto prišiel a že by nás bol zakryl nejakým čarovným plášťom pred tým, čo malo prísť a čo nevyhnutne prišlo. Nie! Ťažké kolesá udalostí, ktoré sa potom rozbehli, boli by nás zasiahli aj tak, len s tým rozdielom, že by nás boli zasiahli aj tak, len s tým rozdielom, že by nás boli zasiahli oveľa krutejšie, že by pod nimi nehynuli jednotlivci, ale celý národ.

Preto, ak jestvuje nejaký čarovný plášť, ktorý nás zachránil pred rozkúskovaním a pred hroznými dôsledkami, čo by z takého rozkúskovania vyplynuli, tým plášťom je len a len slovenský štát. Toto dnes neuzná len politický analfabet, alebo záškodník, ktorému sú osudy a záujmy slovenského národa ľahostajné. Kto však hľadá na veci triezvo a v kom tlie len iskierka slovenského povedomia, ten nepodľahne nepriateľskej propagande, usilujúcej sa postaviť nás do svetla čo najhoršieho a nezapochybuje ani na chvíľu o účelnosti a potrebe tohto štátu. Alebo sme národ, alebo nie. Ak sme – ako že sme! – máme právo aj na vlastný štátny život. A keď toto právo máme, nielen že má, ale musí nám byť ľahostajné, čo si o tom naši nežičlivci alebo dokonca nepriatelia myslia. Je vedľajšie, ako sa naša štátna samostatnosť zrodila. Vieme predsa, že štáty nepadajú z neba, ale že vznikajú z vôle patričných národov v príhodnom čase, za priaznivých predpokladov vnútorných i zahraničných. Boli štáty, ku ktorým súhlas a základy dali v Paríži a sú štáty, ktoré svoj vznik môžu ďakovať spolupráci s Berlínom. Boli štáty, ktoré skonštruovali umelou cestou a sú, ktoré vyrástli z prirodzeného práva národov na vlastný život, boli, pri ktorých stál Wilson a sú, ktorým pomáhal na svet Hitler. My patríme do tej druhej kategórie, ale svojím neskazeným rozumom nevieme pochopiť, prečo by sme boli menej, prečo by sme mali menšie právo na život, ako tamtie a vôbec – prečo by sme sa mali hanbiť za svoj pôvod? Či sme to nechceli? Či to nebola naša vôľa? Bola, a teda... Ide len o to, či sme zdraví, životaschopní, či budeme vedieť splniť poslanie, ktoré je nám ako národu božími a ľudskými zákonmi určené. Nuž, a to sme už aj dokázali. Teda prečo?

Vieme, prečo, no my sa tým nedáme myliť. Cudzia záviť a nenáviť nemôže byť smerodajná pre naše správanie sa. Pred piatimi rokmi vykročili sme na vlastnú slovenskú cestu a čo by ona bola aká strmá, čo by nám prišlo prekonávať aj tie najťažšie prekážky, nedáme sa z nej zviest', pretože iba na nej – kráčajúc statočne vpred – môžeme splniť svoje národné a ľudské poslanie. Cudzie cesty nás nevábja. A cudzím štátnym plášťom viac neveríme. Skúsili sme už dva, ale pod obidvoma sme sa dusili a chradli. Ak nás niečo môže zachrániť od národnej skazy, hroziacej nám na každom kroku, môže to byť len ten náš najnovší vlastný plášť štátnej samostatnosti slovenskej, ktorý sme si obliekli 14. marca 1939 a ktorý už nemienime odložiť.

Že sme si ho po toľkých stáročiach poroby mohli konečne obliecť, v nemalej miere umožnil nám Mníchov a udalosti, ktoré po ňom nasledovali. Preto na Mníchov i na všetko to, čo je s ním spojené, s vďakou spomíname, pevne veriac, že zásady, ktorými sa tam spravovali, uplatnia sa nielen v Európe, ale i v ostatnom svete a že to, čo sa sem-tam nesprávnym aplikovaním týchto zásad zle urobilo, nakoniec sa vysvetlí a napraví.

NÁŠ BOJ, ROČ. 1, 1942, Č. 1, S. 2 – 4

Keby sme chceli svoju národnú minulosť charakterizovať jednou vetou, povedali by sme, že ona bola **bojom o zachovanie slovenského národa**. A akokoľvek bol tento boj beznádejný, nakoniec predsa len skončil sa pre nás víťazne. Nezlomná viera a vôľa, nekončená trpezlivosť a húževnatosť slovenského človeka prekonali temné storočia

poroby. Náš oheň – ako sa hovorí – nezhasol pred východom slnka a preto, hoci po tisícročí, dožili sme sa slobody, samostatnosti.

V našom prípade teda názorne sa ukázalo, že o bytí národov nerozhodujú len vonkajšie podmienky, ale predovšetkým vnútorná vôľa žiť. Ak je táto vôľa mocnejšia, než tlak a nástrahy z vonku, národ vydrží, prekoná nepriaznivé okolnosti a tak v zázračnej spravodlivosti, v zázračnom božom poriadku sveta, prv či neskôr, dožije sa chvíle, keď jeho pravda a právo sa uplatní. Takto sa uplatnili aj naša pravda a naše právo. Jedno je isté: fáza boja o zachovanie národa je skončená. Slovenský národ je tu, mocnejší a sebavedomejší, než kedykoľvek predtým. Je proste historickou skutočnosťou, kultúrnym, politickým a hospodárskym činiteľom, s ktorým v tejto oblasti musí počítať už každý. Toto je základ nášho dejstvom; o to sme sa usilovali pod stáročia a to sme aj dosiahli.

Tým, pravda, náš boj sa neskončil. Skončila sa – ako som už uviedol – len jedna jeho fáza a nám prichodí započat' druhú: **boj o pozdvihnutie slovenského národa**. Schválne používam slova „boj“, lebo strašne by sa mýlili, kto by si myslel, že to už bude iba detská hračka. Treba nám vedieť, že v štádiu zachovania národa, v boji o holú existenciu, neraz sme museli zaujať záporné, pasívne stanoviská, neraz sme sa museli zakukliť, utiahnuť do podzemia, ale kým sme sa my takto skrývali, čakajúc na priaznivejšie podmienky, na vhodnejšie chvíle, čas a s ním aj svet šli ďalej. Pozaostali sme kultúrne, hospodársky i sociálne, stratili sme mnohé súvislosti so všeobecným európskym vývojom, aktívnu účasť na ňom a tým aj istý cit, istý zmysel preň. Nuž a toto všetko teraz bude nám treba dohoniť, nahradiť. Bude nám treba zbaviť sa zakukleneckej mentality, pasívneho, podozrievavého postoja hmlistých vidín, ktoré mohli byť dobré pre útechu porobených, ale slobodným, samostatným môžu len prekážať. Inými slovami v tejto fáze boja bude nám treba obrátiť sa smerom dnu a skoncentrovať sa na zápas s vnútornými nepriateľmi, respektíve na budovanie vnútorných predpokladov nášho ďalšieho života. V jednom i druhom ohľade je tuná veľa práce; všelijakých zjavných i skrytých nepriateľov ešte dosť hodne a patričných predpokladov pre nový život ešte dosť málo, aby sme mohli povedať, že sme už v každom ohľade zaistení. Svoj štát síce máme, ale to je len forma. My musíme mať pred očami jej náplň, musíme dbať o to, aby nekryla a nekonzervovala len istý stav, lež aby tvorila a poskytovala podmienky nového života. Toto všetko komplikuje ešte okolnosť, že Európa je v prerode, že doterajšie formy politického, hospodárskeho i sociálneho života ustupujú novým, modernejším formám. Musíme mať stále pred očami, že staré poriadky sa svojou vlastnou nedôslednosťou devalvovali a odsúdili na zánik. Poriadok, ktorý zaujme ich miesto – ako sa to už dnes jasne ukazuje – bude iste tvrdší, no bude oveľa zdravší, oveľa bezpečnejší, najmä smerom nadol, pre široké vrstvy, zneužívané donedávna liberalizmom a kapitalizmom. Je zrejmé, že takto „bobo mnohým vezme didy“, že všelijaké neohraničené možnosti nezdravého individualizmu sa stratia, ale... Ved' práve na to sme v posledných desaťročiach najviac nadávali. Váha z jednotlivca prejde na národ, miesto pochybnej, škodlivej slobody musí nastúpiť disciplína, zodpovednosť, obetavosť a – to zas, ako celku, môže nám len osožiť.

Isté je však aj to, že mnohým tento nový poriadok nebude po chuti. Podnikajú už a budú podnikať všetko možné, aby ho zašantročili, aby udržali svoje pozície, svoje stanoviská, rodové a iné výsady, ktoré vlastnia na úkor iných. Aj u nás. Nuž tu kdesi bude treba začať ďalšiu, nekrvavú vojnu, ktorá musí nasledovať bezprostredne po tejto krvavej vojne: tu bude treba podstúpiť boj, nekompromisný zápas s oným druhým frontom plutokracie a boľševizmu, ktorý pod všelijakými nálepkami a titulmi tiahne sa s ňa nebezpečný podkop popod naše záujmy a plány. Darmo by sme ich porazili tam von, na vojenskom poli. Ak nerozhádzeme ich pareniská tu medzi nami, ak nevyvráme ich korene a nestvoríme podmienky lepšieho života, ďalej budú rásť a ohrozovať nás svojimi

nebezpečnými výhonkami. Je síce našim zvláštnym št'astím, že nás tento prelom zastihol v čase, keď sme sa zmocnili svojej dedovizne, dajúc nám tak možnosť vyvarovať sa rozličných omylov minulosti, no predsa. Aj u nás sú ľudia, ktorí sa príliš zahľadeli nazad, obrazotvornosť ktorých alebo vyschla, alebo ktorých osobné záujmy neodlučiteľne pripútali k prometeovskej skale starých poriadkov. Týchto treba mať na zreteli; týchto alebo odpútať alebo poraziť, lebo oni majú pozdvihovacie snahy národa, oni ho držia v babylonskom zajatí onej minulosti, odsúdenej na zánik.

Pozdvihnutie slovenského národa rovná sa dnes jeho udržaniu a zabezpečeniu na dlhé, dlhé časy. Čím vyššie ho dostaneme, tým pevnejšie bude jeho postavenie. Preto u nás nemá miesto nič, čo by ho zdržovalo v napredovaní, čo by hatilo jeho kultúrny, hospodársky alebo sociálny pokrok, jeho vyrovnávací a sceľovací proces s ostatnou kultúrnou Európou. Kto by toto robil, či už vedome alebo nevedome, je nepriateľom slovenského národa. Zároveň však je i nepriateľom novej Európy, lebo tým, že prekáža nášmu včleneniu sa do nej, integrálnemu nastoleniu nového poriadku u nás, zdržuje aj jej vznik. A tu sa začína aj naša úloha, náš boj. My v tomto časopise predsavzali sme si paralyzovať vplyv takýchto ľudí. Nie krikom, nie hnevom, ale sústavným osvetľovaním vecí, prenášaním a tlmočením novoeurópskych hľadísk, ktoré musia preniknúť do každého kúta Slovenska, aby slovenský človek videl, čo mu ony poskytujú, ako sa ho úzko týkajú a ako záleží na tom, aby si ich osvojil, ak chce byť rovnocenným, plnoprávnym členom nového európskeho spoločenstva.